

Збірник наукових матеріалів
XXXVI Міжнародної науково-практичної
інтернет - конференції
el-conf.com.ua

«ІННОВАЦІЇ НАУКИ ХХІ СТОЛІТТЯ»

18 листопада 2019 року

Частина 9

м. Вінниця

Інновації науки XXI століття, XXXVI Міжнародна науково-практична інтернет-конференція. – м. Вінниця, 18 листопада 2019 року. – Ч.9, с. 92.

Збірник тез доповідей укладено за матеріалами доповідей XXXVI Міжнародної науково-практичної інтернет - конференції «Інновації науки XXI століття», 18 листопада 2019 року, які оприлюднені на інтернет-сторінці el-conf.com.ua

Адреса оргкомітету:
21018, Україна, м. Вінниця, а/с 5088
e-mail: el-conf@ukr.net

Оргкомітет інтернет-конференції не завжди поділяє думку учасників. У збірнику максимально точно збережена орфографія і пунктуація, які були запропоновані учасниками. Повну відповідальність за достовірну інформацію несуть учасники, наукові керівники.

Всі права захищені. При будь-якому використанні матеріалів конференції посилання на джерела є обов'язковим.

ЗМІСТ

Історичні науки

<i>Ляшенко В.С.</i> СУЧАСНІ ФОРМИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПРИКЛАДІ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ МЕДИЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ	5
--	---

Філософські науки

<i>Брославська В.М.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ У СТАРШО-КЛАСНИКІВ ІЗ РІЗНИМИ КОПІНГ – СТРАТЕГІЯМИ	8
<i>Голуб Н.С.</i> МОВА ЯК ЗАСІБ ПІЗНАННЯ, МИСЛЕННЯ ТА СПІЛКУВАННЯ... ..	12
<i>Дерев'янюк С.О.</i> БАГАТОГРАННІСТЬ ВИМІРІВ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ У ПОГЛЯДАХ ФІЛОСОФІВ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ	17
<i>Євтушок К.П.</i> СИМВОЛІЧНА СКЛАДОВА «ЖІНОЧОГО» В ХРИСТИ-ЯНСТВІ	22
<i>Євтушок Н.О.</i> ЕТИЧНІ НОРМИ ДОБРА І СПРАВЕДЛИВОСТ В БУД-ДІЙСЬКІЙ ТРАДИЦІЇ	27
<i>Кутра А.</i> КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ІДЕЙ ФІЛОСОФІЇ КАРЛА ЯСПЕРСА	30
<i>Михайлова А.О.</i> ФІЛОСОФІЯ СВІДОМОСТІ: ІЛЮЗІЇ В МИСТЕЦТВІ.....	35
<i>Онищук О.А.</i> ДОПОВІДІ “РИМСЬКОГО КЛУБУ” ПРО ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ	38
<i>Ткаченко М.О., Коплик А.А.</i> ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ В ЗСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	42

Юридичні науки

<i>Абрамова В.О.</i> ПРОБЛЕМІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЕКОЛОГІЧ-НОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	47
<i>Анісімова-Гонен А.О.</i> ЗАХОДИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕ-ЛЕННЯ, ЧИЄ ЖИТЛО БУЛО ПОШКОДЖЕНО АБО ЗРУЙНОВАНО ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ	50
<i>Базан І.В.</i> ПОДВІЙНА ФОРМА ВИНИ ЯК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ	55
<i>Борис І.І.</i> ЩОДО ЗНЯТТЯ МОРАТОРІЮ НА ПРОДАЖ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ: ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ	58
<i>Войтова Ю.О., науковий керівник Самойленко Г.В.</i> КАТЕГОРІЇ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ	63

<i>Войтова Ю.О., науковий керівник</i> Самоїленко Г.В. МІГРАЦІЙНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ.....	68
<i>Волощук Ю.С.</i> ПРАВО НА ПРАЦЮ ТА ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН.....	71
<i>Гнатковський Д.А.</i> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ.....	75
<i>Давидюк К.В.</i> УЧАСНИКИ СУДОВОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ	83

СУЧАСНІ ФОРМИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПРИКЛАДІ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ МЕДИЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ

*Ляшенко В.С.,
студентка Інституту журналістики
спеціальність "Інформаційна, бібліотечна та архівна справа",
Київський університет імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна*

На сьогоднішній день актуальним питанням є задоволення інформаційних потреб суспільства. Головним осередком інформації завжди виступали бібліотеки та університети. Для висвітлення сучасних форм інформаційної діяльності, як приклад візьмемо Національну наукову медичну бібліотеку України.

Кожна бібліотека має власну стратегію та програму розвитку. Цей документ закладає основу діяльності установи, зокрема засади інформаційної діяльності. Однак, в ньому не вистачає, такого важливого на даному етапі становлення інформаційного суспільства, сформованого механізму впровадження нових методів інформаційної діяльності та участі в інтернет-просторі. Звідси висновок: бібліотечне мислення потребує масштабного інноваційного насичення, готовності бібліотек до результативної конкуренції з інформаційними структурами, що активно представляють себе в мережі. Йдеться про різноманітні інформаційні служби, аналітичні центри та інших постачальників інформації.

Бібліотека має солідні переваги порівняно з іншими інформаційними структурами. Саме на ці переваги потрібно спиратися в пошуках нових форм та методів нарощення конкурентоспроможності в сучасному суспільстві. Основним полем конкуренції в пошуках читачів на нашу думку є, наразі, мережа Інтернет, зокрема, соціальні мережі, такі як Instagramm, Facebook та власний сайт ННМБУ.

Суворова В.М. відзначає, що поява Інтернет мережі у бібліотеках сприяла наданню нових бібліотечних послуг. А саме електронна видача документів,

використання електронного читацького квитка, електронне сповіщення читачів про нові надходження, заходи, послуги та інше, можливість бронювання, подовження та доставку документів через сайт, можливість влаштовувати інтерактивні екскурсії та заходи і багато іншого [1, с.50-55].

Поетапне впровадження інновацій у бібліотечно-інформаційне обслуговування надає користувачам можливість доступу до повного спектру бібліографічних, повнотекстових, фактографічних та реферативних баз даних.

Активність бібліотек в соціальних мережах дає позитивні результати для представлення бібліотек як центрів культури та знання. Соціальні мережі розглядаються як іще одна можливість виконання бібліотечно-інформаційного обслуговування в двох напрямках: як простір для традиційних бібліотечних послуг та як інструмент для створення нових форм взаємодії з читачем.

Використання телефонів, портативних персональних комп'ютерів, планшетів в дистанційному обслуговуванні користувачів дозволяє отримувати інформацію цілодобово, будь-де, з доступом до Інтернет-мережі. Обслуговування через мобільні пристрої - одне із перспективних напрямів бібліотечно-інформаційної діяльності.

На вимогу часу коло бібліотечно-інформаційних послуг розширюється та удосконалюється. На сьогоднішній день у роботу бібліотеки через веб-сторінку впроваджено формат онлайн доступу до інформації про надходження нової літератури з питань охорони здоров'я та медицини, що дає можливість донести професійну інформацію до територіально віддалених фахівців у зручному та комфортному для них режимі. Спеціалісти-медики мають можливість ознайомитися з щоквартальними випусками нової літератури за 16 медичними спеціальностями[2].

Також, дієвою формою інформаційної активності є організація книжкових виставок, презентацій та екскурсій.

З метою своєчасного інформування читачів про нові видання, що надходили до ННМБУ регулярно організовувались та змінювались перегляди вітчизняних та іноземних видань медико-біологічної та суспільно-політичної тематики.

У 2018 році було організовано і проведено в ННМБУ та у науково-дослідних, лікувально-профілактичних установах м. Києва 135 книжкових виставок. Проведено 88 екскурсій та прочитано 77 лекцій. Постійно проводились розширені перегляди вітчизняної та іноземної літератури з основних розділів медицини (200 переглядів літератури).

Для інформування фахівців про нові надходження використовуються також засоби масової інформації. Для цього на сторінках тематичного випуску «Онкологія» медичної газети «Здоров'я України» публікується інформація про книги. Метою такої публікації є інформування читачів газети про нові видання, що вийшли друком у поточному році та надійшли до фонду Бібліотеки, відповідають темі вказаного номеру і є необхідними для наукової та практичної діяльності. Протягом 2018 року підготовлена і відправлена електронною поштою в редакцію газети інформація за темою періодичного видання про 34 книги, які надійшли до Бібліотеки.

Аналізуючи діяльність ННМБУ, можна назвати такі форми інформаційної діяльності: публікація у фахових виданнях, підтримка публікаційної активності в мережі Інтернет(ведення власного сайту, публікації в соціальних мережах, розсилки електронною поштою), проведення книжкових виставок та екскурсій, віддалений доступ до електронного каталогу бібліотеки, електронна видача документів тощо.

Література:

1. Суворова В.М. Глобальная сеть интернет и библиотеки: конкуренция и партнёрство / Суворова Валерия Михайловна, Шмидт Марина Петровна // Научная периодика: проблемы и решения. – 2014. – № 2 (20). – С. 50–55

2. Національна наукова медична бібліотека України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <https://library.gov.ua/> – Назва з екрана.

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ У СТАРШОКЛАСНИКІВ ІЗ РІЗНИМИ КОПІНГ – СТРАТЕГІЯМИ

*Брославська В. М.,
студентка філософського факультету
Львівський національний університет
імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

Процес прийняття рішення вивчається у психології особистості в контексті різних видів діяльності людини (пізнавальної, конструкторської, управлінської, педагогічної та ін.), що дозволяє розглядати його як універсальну форму організації людської активності у будь-якій сфері життя. Психологічні механізми прийняття рішень привертали і привертають до себе увагу багатьох дослідників, однак у контексті особистісного розвитку старшокласників вони вивчені недостатньо. Тому метою нашої роботи є розкриття особливостей структурно-функціонального змісту прийняття рішень та копінг-поведінки старшокласників.

Існують різні концептуальні підходи до вивчення процесу прийняття рішення, які виносять цю проблему на перехрестя діяльнісного, суб'єктного й вчинкового підходів, екзистенціальної та глибинної психології і розглядається в контексті різних видів діяльності людини.

Відповідно до галузі психологічного дослідження розглядають пізнавальні, творчі, конструкторські, управлінські, педагогічні та ін. рішення. Це дозволяє говорити про процес прийняття рішення як універсальну форму організації людської активності в будь-якій сфері життя.

Виділяють декілька теоретичних підходів вивчення прийняття рішень. Нормативний підхід, де розглядають прийняття рішень як сукупність раціонально обумовлених дій і процедур, послідовне застосування яких сприяє висуванню оптимальних цілей і засобів їх реалізації (Р. Абельсон, А. Леві та ін.) Така дослідницька установка, тісно пов'язана з основними постулатами теорії «раціонального вибору», виходить з розуміння людини як раціональної істоти,

самодостатньої для вироблення ефективних рішень. З процесуальної точки зору прийняття рішень являє собою сукупність дій, які жорстко зв'язують оцінку проблеми, вибір рішення і майбутній позитивний результат. Найважливішими методами забезпечення такого процесу є різноманітні математичні моделі та дослідження операцій (Б. Ланге, В. Садовський)[1].

В поведінковому підході трактування прийняття рішень (Г. Саймон) ґрунтується на тому, що можливих для вирішення завдань та альтернатив існує значно більше ті, які доступні для розгляду людиною, а вже способи реалізації тих чи інших сформованих цілей в ще більшому ступені недоступні людині. Тому, як вважають Л. Планкетт і Г. Хейл, прийняття рішень - це ситуаційний процес, в якому цілі, методи та інші його компоненти постійно варіюються залежно від зміни всього комплексу умов існування конкретної проблеми [2].

На практиці, як правило, використовується комплексний підхід, що поєднує в собі переваги обох моделей, що передбачає використання не тільки методик якісного опису ситуації, але і засобів кількісного аналізу.

Рішення – результат інтелектуальної діяльності людини, що призводить до певного висновку або до необхідних дій. Рішення – той пункт, у якому робиться вибір між альтернативними та, як правило, конкуруючими можливостями. Завданням прийняття рішення називають таке завдання, яке можна сформулювати в термінах мети, засобів і результату [3].

Прийняття рішення – це процес, який починається з констатації виникнення проблемної ситуації та завершується вибором рішення, тобто вибором дії, яка спрямована на усунення проблемної ситуації [4].

Під процесом прийняття рішення (ППР) розуміють послідовність процедур, що приводять до знаходження рішення. Процес прийняття рішення складається з декількох основних етапів. Різні автори з різним ступенем деталізації розглядають послідовність етапів, але в загальному зберігається наступна послідовність дій:

1. Виявлення проблемної ситуації та постановка задачі прийняття рішення.
2. Формулювання поняття якості рішення та його структуризація дорівня критеріїв.

3.Описання характеристик зовнішнього середовища, прогнозування можливих результатів дій процесу прийняття рішень із подальшим виявленням або конструюванням альтернативних варіантів рішень.

4. Оцінювання якості варіантів рішень, порівняння їх між собою та вибір одного чи декількох найвідповідніших меті.

5. Аналіз рішень, опрацювання плану реалізації та впровадження рішення [5].

Узагальнюючи наведений матеріал, можемо констатувати, що вчені наводять значну кількість психологічних механізмів, які забезпечують процес прийняття особистістю стратегічних життєвих рішень. Їх групування дозволяє розглядати прийняття стратегічних життєвих рішень у загальному вигляді як складний особистісно детермінований процес, що актуалізує ціннісно-мотиваційні, емоційно-почуттєві, інтелектуальні та вольові психологічні механізми і призводить до життєвого самовизначення (щодо вибору професії, шлюбного партнера, життєвої позиції), зменшення невизначеності вихідної ситуації вибору [6].

Серед чинників, що мають вплив на прийняття рішень виділяють особистісні (вік, стать, дохід людини, стадія життєвого циклу сім'ї, національність, професія, стиль життя, тип особистості), психологічні (мотивація людської поведінки, сприйняття навколишнього світу та ставлення до майбутнього) та соціально-психологічні (вплив інших людей при ухваленні рішення, відсутність чіткого розподілу завдань між членами групи, необхідність схвалення рішення третіми особами).

Копінг-стратегії – це засоби управління діючим стрес-чинником, які виникають як відповідь особистості на загрозу. У теорії копінг-поведінки виокремлюють базисні копінг-стратегії, до яких належать «розв'язання проблем», «пошук соціальної підтримки» та «уникання».

Копінг ресурси – це особистісні ресурси копінг-поведінки або внутрішні психологічні чинники її формування і розвитку. Це все те, що індивід застосовує для подолання стресу[7].

В літературі найчастіше згадуються наступні види копінг-ресурсів: фізичні (здоров'я, витривалість і т.д.), психологічні (переконання, оптимальний рівень тривожності, адекватна самооцінка, внутрішній локус контролю, мораль, опти-

мізм і такі властивості особистості, як стійкість та витривалість). Крім цього, до них належать соціальні ресурси (індивідуальні соціальні зв'язки та інші соціально-підтримуючі системи). Тому копінг-ресурси поділяють на 2 види: особистісні і ресурси середовища [7].

Вік старшокласників, як правило, визначається як закінчення підліткового етапу і початок ранньої юності. На цьому етапі відбувається переосмислення власної значущості в системі соціальних відношень. Важливою фазою становлення особистості є загострення проблеми ідентичності та формулювання перспектив подальшого розвитку власного «Я». На цьому етапі формується орієнтація на здобуття статусу дорослої людини та з'являється потреба в особистісному та професійному самовизначенні.

Здатність до прийняття стратегічних рішень у цьому віці розглядається нами як важлива складова розвитку людини, а визначення механізмів та чинників, що впливають на прийняття рішення повинні бути спрямовані на психологічну підтримку старшокласників у процесі життєвого самовираження.

Визначають кілька етапів професійного самовизначення у старшокласників. Серед них виділяють попередній вибір професії та практичне прийняття рішення.

Тому, на нашу думку, вміння долати стрес та справлятися з тривогою від перебування в нових життєвих обставинах, а також наявність у старшокласників адекватних копінг-стратегій полегшує процес прийняття рішень та робить процес обирання більш свідомим.

Література

1. Двойнин А. М. Специфика ценностно-смысловых ориентаций 169 православной молодёжи / А. М. Двойнин // Психологический журнал. – 2011. – Т. 32, № 5. – С. 23–35.

2. Гусельцева М. С. Культурно-историческая психология: от классической – к постнеклассической картине мира / М. С. Гусельцева // Вопросы психологии. – 2003. – № 1.

3. Кушлик-Дивульська О. І. Основи теорії прийняття рішень [Електронний ресурс] : навчальний посібник / О. І. Кушлик-Дивульська, Б. Р. Кушлик ;

НТУУ «КПІ». – Електронні текстові дані (1 файл: 1,75 Мбайт). – Київ: НТУУ «КПІ», 2014. – 94 с. – Назва з екрана.

4. Асадулина Ф. Г. Ценностные ориентации мужчин и женщин как факторы морального выбора / Ф. Г. Асадулина, Д. В. Малюгин // Психологический журнал. – 2008. – Т. 29, № 6. – С. 48–55.

5. Данилова Н. Н. Психофизиология / Н. Н. Данилова. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 368 с.

6. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии / А. Адлер; пер. с англ. А. Боковикова. – М.: Академический Проект, 2007. – 240 с.

7. Корсун С.І., Ткачук Т.А. Психологія діяльності працівників податкової міліції: Монографія / С.І. Корсун, Т.А. Ткачук. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 194 с.

УДК 81:1

Філософські науки

МОВА ЯК ЗАСІБ ПІЗНАННЯ, МИСЛЕННЯ ТА СПІЛКУВАННЯ

*Голуб Н.С.,
студентка факультету
ресторанно-готельного та туристичного бізнесу
Київський національний
торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна*

Я обрала дану тему, через те що проблема мови в наш час є дуже актуальною. Ця тема для мене особисто є цікавою і найбільш тривожною, тому що багато з людей нашого суспільства навіть не замислюються над всією проблематикою спілкування на нашій рідній мові. Зараз такий час, коли люди зазвичай розмовляють виключно на російській мові і навіть не згадують про рідну-українську, і це дуже сильно впливає на суспільство і на країну в цілому. Наша Україна має процвітати з людьми, які будуть прагнути внести до неї все найкраще і зробити її ще ліпшою.

Як на мене, це дійсно одна з найбільших проблем сучасності. У цій темі, я хочу донести людям, як все таки важливо не зраджувати своїм традиціям і зрозуміти, наскільки важливо спілкуватися на рідній мові, на наймелозвучнішій мові всього світу.

Мій вибір зупинився на темі «Мова як засіб пізнання, мислення та спілкування», тому що я хочу дослідити проблематику мови як засобу пізнання та спілкування і знайти шляхи вирішення цієї проблеми, також через її актуальність і важливість у подальшому житті нашого народу.

Ця тема є актуальною, тому що зараз наша країна на шляху до Євросоюзу і розмовляти на своїй рідній мові, буде ще одним з найбільших кроків до нашої спільної мети. Наша мова це шлях до створення єдиної, неподільної держави і це на поточний час-найважливіша ціль.

Предметом мого завдання є: «Мова як засіб пізнання, мислення та спілкування». Через призму цитат І.Вихованця, *одна з найліпших це: «Рідна мова – найбільша духовна коштовність, у якій народ звеличує себе, якою являє світові найцінніші набутки свого серця і мудрості»* та через багато цитат інших мислителів, ми можемо повністю поглибитися у всю сутність проблеми мови у суспільстві.

Мова існує не сама по собі, а в людському суспільстві, похідним від якого вона є. Водночас мова – один із факторів самоорганізації суспільства й невід’ємна ознака таких спільнот, як рід, плем'я, народність, нація. «Мова народу – це його дух, і дух народу – це його мова» (В. фон Гумбольдт). У ній акумулюється духовна енергія народу. Вона є головною ознакою і символом нації.

Мова – одна з визначальних ознак етнічної спільності народу; складна система, що містить відомості про особливості занять, побуту, світогляду, історико-культурного досвіду народу, його традицій, обрядів, звичаїв, вірувань; спосіб буття етнічної свідомості. Це плід духовної праці багатьох поколінь. Жодна людина, якою б геніальною вона не була, не в змозі дати життя бодай одному слову, якщо його не визнає народ, не стане користуватися ним. Тож мова – це не лише важливий складник культури, а й

акумулятор, джерело, дзеркало матеріальних, духовних надбань етносу, його історії, світосприймання, духовності, моралі тощо.

Мова – явище суспільне. Вона виникає, розвивається, живе й функціонує в суспільстві. Між мовою і суспільством існує взаємний зв'язок: не лише загибель суспільства призводить до загибелі мови, але й загибель мови веде до зникнення суспільства, що не вберегло свою мову.

Українська національна мова існує:

а) у вищій формі загальнонародної мови — сучасній українській літературній мові;

б) у нижчих формах загальнонародної мови — її територіальних діалектах.

У людському суспільстві мова виконує цілу низку **функцій**, найголовнішими серед яких є такі:

1. Комунікативна функція. Жодне суспільство, на якому б рівні воно не знаходилося, не може існувати без мови – головного засобу спілкування. Цей найуніверсальніший засіб спілкування не здатні замінити всі інші – найсучасніші й найдосконаліші засоби – навіть разом узяті. Функція комунікації, спілкування є надзвичайно важливою не тільки для суспільства, а й для самої мови: мова, якою не спілкуються, стає мертвою, і в історії людських мов дуже мало прикладів повернення мов до життя; народ, який утрачає свою мову, поступово зникає.

2. Експресивна функція. Спілкування – це і соціальний процес, і міжособистісний. За Еммануїлом Кантом, «людина спілкується з собі подібними, тому що так більше почуває себе людиною». Без сумніву, кожна людина – цілий неповторний світ, сфокусований у її свідомості, інтелекті, емоціях і волі. Але цей світ прихований від інших людей, і тільки мова робить його доступним. «Заговори – і я тебе побачу», – стверджували ще античні мудреці. Таким чином, завдяки експресивній функції мови кожен постає перед людьми як особистість, має змогу репрезентувати свій внутрішній світ.

3. Гносеологічна функція. Мова – могутній засіб пізнання. Людина ніколи не пізнає світ «з нуля» – вона користується не лише індивідуальним досвідом, а й суспільним, який закодовано в мові.

4. Мислетворча функція. Мова – це засіб формування, оформлення й існування думки. Як зазначав Ортега-і-Гассет, «ми не лише говоримо якоюсь мовою, ми думаємо, ковзаючи вже прокладеною колією, на яку ставить нас мовна доля». Отже, найкращим засобом вираження думки є рідна мова.

5. Ідентифікаційна функція. Мова є засобом ідентифікації, ототожнення особи в межах певної людської спільноти, засобом об'єднання людей у народ, націю, засобом консолідації населення в державі. Цю функцію мови іноді називають **державотворчою**.

Серед функцій мови слід назвати також **естетичну**(мова як засіб створення культурних цінностей), **номінативну**(мова як засіб називання), **магічно-містичну**(мова як засіб звернення до вищих сил) тощо.

Мова тісно пов'язана з мисленням. Без мислення не може бути мови, а мислення неможливе поза мовою. Мова і думка виникли одночасно і невіддільні одна від одної протягом усієї історії людства. Однак мову і мислення не можна ототожнювати. Кожна окрема мова належить певному колективу, групі людей (нації, народності тощо), а мислення – явище загальнолюдське.

Мові властива і пізнавальна функція, яка нерозривно пов'язана з іншими. Через мову, її вивчення людина пізнає нові й нові явища дійсності, знайомиться з різноманітними галузями науки, надбаннями світової культури, з досвідом попередніх поколінь. Вищою формою пізнавальної діяльності людини є мислення.

У такій взаємодії функцій мова сприймається як явище суспільне. Немає і не може бути суспільства без народу, який є її творцем.

Мова є характерною ознакою сучасної нації. Коли мова перестає виконувати свою основну функцію - бути засобом спілкування і мислення, вона стає мертвою, не розвивається і не вдосконалюється. Розвиток мови тісно пов'язаний з розвитком суспільства. Як живий організм, вона з часом

зазнає змін під впливом історичних, економічних та політичних умов. Відмирають одні слова, а замість них виникають нові, старіють іноді морфологічні та синтаксичні конструкції, поступаючись перед новими, що більше відповідають вимогам часу.

Мова, обслуговуючи всі сфери суспільного життя, здатна виконувати ще одну функцію - естетичну. Найповніше вона виявляється в художній літературі, де слово є засобом художнього зображення навколишнього світу. Воно покликане хвилювати людей, виховувати у них почуття прекрасного. Отже, у цілому, мові надається одне з основних значень у становлення людської особистості.

Крім мови, є ще інші засоби спілкування, але вони так чи інакше теж пов'язані з мовою і мисленням. Це жести, різні види сигналів, різні системи наукової символіки, різноманітні коди. Знаки, сигнали, символи можуть бути засобом спілкування, бо вони сприймаються органами зору і слуху і передають інформацію, значення якої зрозуміле тільки тим, хто користується даними знаками.

Мова принципово відрізняється від інших допоміжних знакових систем. Тільки вона має загальнонародне поширення і може передавати будь-яку інформацію.

Понад три тисячі мов є у світі, але для кожного народу, кожної нації найближчою і найдорожчою є його рідна мова. Рідною мовою української нації є українська мова. Поняття рідної мови невіддільне від думки про рідний край, батьківську хату, материнське тепло. Рідна мова є одним із важливих засобів формування патріотичних почуттів, гордості за свій народ; вона є виявом його національної культури.

Мова єднає між собою різні покоління людей, вона передається як заповіт, як найдорожча спадщина. Піклування про рідну мову, любов і повага до неї має бути в центрі уваги кожної нації.

Підсумовуючи все сказане, можу сказати, що наша мова - це найбільший скарб всієї нації. Завдяки їй ми можемо існувати, як одна могутня держава. На мою думку, для подолання самої проблематики спілкування українською

мовою, кожен українець має спочатку розставити для себе усі пріоритети і намагатися покращити свої навички у вивченні української мови.

Література:

1.<https://studfile.net/preview/5128080/page:3/>

2.<https://helpiks.org/8-30241.html>

3.<https://lektsii.org/6-107060.html>

УДК 111.1

Філософські науки

БАГАТОГРАННІСТЬ ВИМІРІВ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ У ПОГЛЯДАХ ФІЛОСОФІВ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ

*Дерев'яно С.О.,
студент факультету
ресторанно-готельного та туристичного бізнесу
Київський національний
торгівельно-економічний університет
м.Київ, Україна*

Важливість вирішення проблеми людини пов'язана з тим, що людина це творець історії суспільства, суб'єкт усього різноманіття видів діяльності і без розуміння сутності людини неможливо зрозуміти історичний процес. У сучасних умовах при загостренні глобальних проблем підвищилася відповідальність людини за свою діяльність.

Проблема людини — центральна у філософії. У всій своїй історії вона постійно прагне пізнати людину не лише як частину матеріального світу, тілесну істоту, а головним чином як творця історії, суб'єкта діяльності, істоту, котра мислить і відчуває, володіє складним і неповторним внутрішнім світом. Таке ставлення філософії до проблеми людини не випадкове. Без вивчення сутності і змісту людини, форм їх вияву, напрямів і перспектив розвитку, неможливе наукове розуміння суспільства як соціально-практичного способу буття людей. Існування і поступальний рух суспільства від одного етапу до іншого невіддільні від постійного удосконалення людини. [1, с.134]

Суть людини в тому, що людина - істота розумна, людина - істота, яка має самосвідомість, людина - істота моральна і вільна. Поняття людини, насамперед, охоплює загальнородові риси, що відрізняють її від інших живих істот.

Розмаїтість і розбіжність набутих філософською думкою визначень людини є свідченням численності та інтенсивності спроб осягнути людину в її сутності. Чим більше пізнавали філософи про людину істотного, тим менш категоричними ставали їхні судження про неї, тим більш загадковою й гідною мисленого зусилля ставала для них людина. [2, с.68-70]

Більшість сучасних учених вважає, що сутність людини в тому, що вона відрізняє ціннісне від прагматичного. Здатність розуміти й адекватно оцінювати реальний світ – ось у чому полягає відмітна особливість людини.

Завдяки своїй фізично-духовній організації тільки людина може стати особистістю, здатною до усвідомленої діяльності, до творчості, до цілеспрямованої і планомірної дії, готовою до моральної відповідальності.

Людина володіє унікальною, не властивою тваринам, здатністю і потребою до самозаглиблення. У життєдіяльності людина не стільки виходить з безпосередніх інстинктів, скільки орієнтується на прийняту в суспільстві ціннісно-нормативну систему. Світ же цінностей різноманітний та суперечливий. Активно-перетворююче, творче ставлення до світу не зводиться лише до практично-перетворюючого, що реалізується за допомогою праці і має потребу у свідомості, мисленні. Суть людини саме і полягає в тому, що людина не має ніякої певної, раз і назавжди обмеженої суті, що була б заздалегідь заданим масштабом розвитку, заздалегідь даною мірою буття. Дане твердження аж ніяк не заперечує певної єдності різноманіття людських розбіжностей, а лише вказує на те, що людина не є щось остаточно стале, перебуває в постійному русі становлення. [3, с. 145-148]

Видатні професори Києво-Могилянської академії розуміли філософію як систему дисциплін чи наук, покликаних віднайти істину, причини речей, даних людині Богом, дослідити життя й добродієність.

Відтворюючи структуру універсаму, людина являє собою досконале створіння, одночасно причетне до тілесної і духовної природи. Торкаючись

цього питання, Ф.Прокопович зазначав: «вона (людина) є зменшена частинка того видимого і невидимого світу, оскільки має в собі щось і від тілесної неодухотвореної, і від живої матерії, і від чуттєвої людської субстанції, крім того і те, що мають самі духи. Тому правильно назвали її давні філософи мікрокосм, тобто малим, або взятим у меншому вигляді світом». [4, с.626]

Г.Кониський у своїх філософських студіях інтерпретував людину – мікрокосмосом, дотримуючись традиції, розпочатої в українській філософії Ф.Прокоповичем і розвинутої Г.Сковородою. Визначальним принципом, що сполучає людину з Богом, є душа, місцем знаходження якої виступає тіло. [5, с.23]

Іоанікій Галятовський був прибічником теїзму, відповідно, погляди на людину формувалися під впливом його релігійних переконань. У «Ключі» він писав: «Дві науки є про людину: філософія і теологія». [6, с.231] Людина, за І. Галятовським, - це мікрокосм - малий світ у макросвіті, частина природи, вінець творення і вищий щабель. Зокрема він наголошує, що не тілом, а душею людина є подібною до Бога, бо Бог тіла не має, але має Дух. Душа людини теж є Дух. [7, с.260-262]

До найбільш відомих барокових постатей належить І.Гізель. Його філософія являла собою синтез спадщини домогиолянської доби з надбанням західної філософії.

Сутність вчення Гізеля зокрема визначає принцип антропоцентризму, за яким центром, вершиною світобудови та її метою є людина, і все у цьому світі підпорядковується їй як господарю та принцип персоналізму. Спираючись на вчення Арістотеля, Гізель вважав, що кожна людина є неподільною «ноуменальною» цілісністю, тобто іпостассю, унікальною і неповторною духовною індивідуальністю, яка утворюється оригінальним поєднанням душі і тіла, матерії і форми, що складає її субстанцію.

Філософія, як стрижень світогляду, виражає ставлення людини до світу. Адже у сферу філософії входить не навколишній світ людини, а зміст її буття у світі, людина — не просто річ серед речей, а суб'єкт, здатний до зміни світу в самому собі. Один стародавній мудрець сказав: «Для людини немає більш цікавого об'єкта, ніж сама людина» [4, с. 638].

На початку ХХ ст. у філософії здійснюється своєрідний антропологічний поворот - проблема людини стає невід'ємною частиною досліджень практично всіх філософських напрямів, зокрема і тих, що раніше виводили її за свої межі. З'явилося безліч концепцій людини. Залежно від того, що слід вважати суто людським у людині (природне, соціальне, духовне), їх умовно об'єднують у три групи.

Перша група - біологізаторські концепції. Домінуючою рисою цих концепцій є уявлення про людину, як про переважно природну істоту, життя і поведінка, індивідуальні і суспільні якості, духовні властивості якої обумовлені природними (біологічними) чинниками. До таких концепцій належать: психологізм, натуралізм, волюнтаризм, натуралістичний дуалізм.

Друга група - соціологізаторські концепції. Вони ігнорують природно-біологічні чинники людського існування, яким відводиться роль лише передумови соціального життя і які не мають ніякого впливу на особливості поведінки, інтелект, творчі здібності, соціальні орієнтації людини. До таких концепцій належать: конвенціоналізм, соціологізм, панлогізм.

Третя група сучасних концепцій людини - спіритуалізм (від лат. *spiritualis*-духовний). Вона об'єднує погляди, за якими в основі розкриття сутності людини лежить її внутрішній духовний світ (безкорисливий пошук істини, здатність до морального вибору, до переживання прекрасного, до творчості, наявність свободи волі та глибинної самосвідомості), і проголошує первинність індивідуального "Я" як духовного стрижня особистості. До цієї групи належать такі течії: суб'єктивний антропологізм, антропологічний матеріалізм, релігійний антропологізм, спіритуалістичний дуалізм. [8, с.137-140]

Такі три основні групи сучасних концепцій людини. Вони містять як позитивні, так і негативні моменти. До позитивних слід віднести: конкретно-наукове спрямування дослідження людини; об'єктивність наукових досліджень; доведення принципового значення основних чинників існування людини.

До негативних моментів належать, передусім, однобічність біологізаторського, соціологізаторського та спіритуалістичного підходів, які розривають цілісність вивчення людини, що веде до абсолютизації однієї зі сторін,

складових частин людського ества.

Таким чином, наведені ознаки взаємопов'язані й характеризують людину як складну діяльну цілісність, що своєрідно поєднує свої складові в руслі концепції некласичної парадигми «все в усьому» (принцип Маха). Аналізувати таку цілісність можна тільки через осмислення всієї повноти її сутнісних форм та умов існування в синергічному аспекті. Завершуючи розгляд природи, сутності людини, слід звернути увагу на співвідношення понять «людина», «індивід», «особа», «індивідуальність», які іноді вживають як взаємозамінні, тотожні. Ці поняття є однопорядковими, але не ідентичними. Найзагальнішим поняттям є «людина».

Проаналізувавши багатогранність людського виміру у поглядах філософів Києво-Могилянської академії, я дійшов висновку, що роздуми про активність, діяльність людини, про її можливості завдяки розумові і волі вибирати між добром і злом переконують людину в цінності її земного життя, показують, що саме в цьому світі людина може бути щасливою і має шукати земне щастя.

Проникнення в таємницю людини «з середини» передбачає досягнення її тілесного, емоційного, морального, соціального та духовного буття. Пошук відповідей на ці запитання лежав в основі діяльності філософів Києво-Могилянської академії. Філософи вбачали шлях особи до моральної досконалості у постійних інтелектуальних вправах і навчанні, розважливому керівництві своїми бажаннями та емоціями, постійному розвитку талантів і здібностей, щирій вірі та творінні добрих справ. Вони підкреслювали певну свободу людини у виборі напрямку розвитку свого природного потенціалу.

Література:

1. Андрушко В. Л., Литвинов В. Д., Стратий, Я. М. Описание курсов философии и риторики профессоров Киево-Могилянской академии. — К.: 1982. — 420с.
2. Бичко І.В. Філософія: курс лекцій./ І.В. Бичко // — К.,1991. — 300с.
3. Горський П.С. Історія української філософії. Навчальний посібник. / П.С. Горський //-К., 2001. — 400с.

4. За ред. Б.Є.Патона Українська культура другої половини XVII – XVIII століть.// Історія Української культури у 5-ти т. – К.:Наукова думка, 2003. – Т.2. – 846с.

5. За ред. Б.Є.Патона Українська культура XIII – першої половини XVII століть.// Історія Української культури у 5-ти т. – К.:Наукова думка, 2001. – Т.3. – 1246с.

6. Пашук А. Іван Вишенський — мислитель, борець. / А. Пашук //— Львів, 1990. – 120 с.

7. Надольний І.Ф. Філософія: курс лекцій. – К., ТОВ «Видавництво Арата», 2000. – 250 с.

8. Яворський. С. Філософські твори : У 3-х т. — К.; Наукова думка, 1993. – 340 с.

УДК 246.6

Філософські науки

СИМВОЛІЧНА СКЛАДОВА «ЖІНОЧОГО» В ХРИСТИЯНСТВІ

Євтушок К.П.,

студентка гуманітарного факультету

Національний університет «Острозька академія»

м. Острог, Україна

Активна участь жінок у долі християнства на початковому етапі його розвитку пояснювалася, перш за все тим, що в римському суспільстві, незважаючи на деякі зміни, жінка все ж мала досить низький суспільний статус. З одного боку, жінка імператорського Риму стала вільнішою як в юридичному, так і в економічному плані. З іншого ж боку, емансипація тіла не привела до моральної рівності. Внутрішня ж природа жінки, її установка на приховані почуття, на інтуїцію, шукала той духовний стержень, який, здавалося, був втрачений. Особливе, несхоже на традиційно-римське і іудейське ставлення християн до жінки, її місця і ролі в суспільстві міститься вже в літературних пам'ятках початкового періоду становлення християнської ідеології.

Новий Заповіт наголошує, що першою новонаверненою в Європі стала торговка багряниці з Філіп Лідія (Дії 16. 14-15). Правда, Р. Макміллан скептично ставиться до цього факту, припускаючи, що за короткий термін неможливо «змінити серця» [5]. Однак пізніші дослідники все ж вважають цю подію правдою. Багато жінок організовували перші домашні церкви, де збиралися прихильники нового вчення: в Єрусалимі було подібне, притулок надала християнам мати Іоанна Марка Марія (Дії 12. 12), а дуже освічена для свого часу Акила з чоловіком Акілле організують в своїх будинках в Римі (1 Кор 16. 19), а потім в Ефесі (Дії 18. 26) перші збори християн. Цікаву тенденцію помічає в зв'язку з цими новозавітними персонажами А. Гарнак: якщо в перших двох вищеназваних випадках чоловік згадується першим, то в інших посланнях (Рим. 16.3 ; 2 Тим. 4.19) ім'я Прискиллу йде раніше. Це призводить дослідника до висновку про те, що Пріска була співробітницею Павла і в той же час – лідером невеликої церкви [4, с.112-125].

Ці факти підводять до питання про мотивацію жінок, які зверталися до нового вчення. Ставлення самого Ісуса, його слова, збережені новозавітними книгами, продемонстрували зовсім іншу позицію християн в жіночому питанні. Проповідь абсолютної рівності, прощення і любові, неодноразово підтверджується самим Ісусом: «Численні гріхи її прощені, бо багато вона полюбила», (Лк. 7.37-47) – говорить він у відповідь на закиди правовірних іудеїв за те, що підпустив до себе занепалу жінку, яка омила його ноги миром і обтерла своїми волоссям. В іншому випадку він заступається за жінку, яку натовп хотів побити камінням за перелюб, кажучи: «Хто з вас без гріха, нехай перший в неї кине тим каменем» (Іоан. 8.7).

Поряд з занепалими особливе ставлення Ісуса заслужили жінки-іновірки, до яких правовірні іудеї ставилися ще більш жорстоко, ніж до розпусти. Так, вперше Христом, Спасителем світу його називають в Самарії, віддаленій області центральної Палестини. Саме тут, біля криниці, Ісус вперше повідав про свою місію просту жінку (Іоан. 4.5-27). Обрання їм самаритянки як першої вісниці призначення Ісуса чи не здається випадковим. По-перше, жителі цієї

області були дуже бідними; по-друге, вони не іудеї, а значить досить жорстоко переслідувалися правовірними. Цікава ідея Е. Ренана, який відзначає, що «... З духу протиріччя Ісус був до неї (секти) особливо розташований. Часто навіть він вважає за краще самаритян правовірним іудеям» [6, с.40-68]. До того ж самаритянка – жінка і грішниця, що ставить її на самі нижні щаблі суспільної драбини в очах іудеїв.

Порушивши заборони, що накладаються релігією Закону на роботу в суботній день, Ісус в синагозі зцілює жінку, яка хворіла протягом 18 років (Лк. 13.10-13). Даний приклад примітний декількома деталями: по-перше, Ісус звертається до хворої «жінка» (будь-які інші характеристики характеризували б її як власність чоловіка: дочка, дружина, сестра ...); по-друге, він розмовляє з жінкою і публічно торкається до неї; і, по-третє, він запрошує її піднятися в таке місце в синагозі, куди вхід жінкам був суворо заборонений. У цьому вчинку Ісуса – виклик традиційному погляду на місце жінки в суспільстві.

Ще однією численною категорією жінок Нового Завіту були учениці апостолів і пророків. Цю традицію заклав сам Ісус. На сторінках Біблії Учителем його називають Марфа і Марія, сестри Лазаря (Лк. 10.34). Але однією з найулюбленіших серед всіх учнів Ісуса стала багата і впливова жінка Марія Магдалина, яку Ісус зцілив від «семи бісів» (Мф. 16.9). Ця жінка, залишивши багатство і будинок, супроводжує Христа до самої смерті, перша дізнається про те, що він воскрес (Мф. 28.8) і несе цю звістку учням Ісуса (Іоан 20.17-18). Марія Магдалина згадується в Новому Завіті на ім'я понад десять разів. А в одному з гностичних творів, датованому першою половиною IV ст. [8], коптському трактаті *Pistis Sophia*, «Марія є як би посередницею між Христом і іншими апостолами і навіть збуджує в них деяку заздрість: апостол Петро двічі висловлює досаду на те, що Ісус весь час звертається до Марії з особливою довірою і любов'ю, і навіть доручає давати їй відповіді на питання, пропоновані іншими» [5]. Потрібно відзначити, що в гностичній літературі Марія Магдалина займає чільне місце як улюблена учениця Ісуса, прекрасна співрозмовниця і одержувачка одкровенень. Вона дуже часто відіграє провідну роль в діалогах з

Учителем, що викликає протидію, особливо з боку Петра. Це відображає і апокрифічне Євангеліє від Марії II ст. [1], і сирійське Євангеліє від Томи, і більш пізніше (друга половина III ст.) Євангеліє від Пилипа . За підрахунками М. Трофімової, з 46 питань, адресованих Ісусу в трактаті *Pistis Sophia*, 39 належить Марії [8]. У гностичних текстах подібна ситуація може бути пояснюється тим, що відкидання світу, неприйняття плоті і тим більше поділу статей, прагнення до початкового єдності ставило Марію в рівні умови з учнями-чоловіками, і навіть, на противагу існуючій реальності, піднімало її на щабель вище апостолів. Однак це не могло бути характерно для канонічних текстів. І все ж популярність образу Марії Магдалини в ранньохристиянській літературі очевидна.

Сучасне ж християнство, яке представлене трьома напрямками (православ'я, католицизм, протестантизм), так само, як і кілька століть тому, розходиться в питанні про роль жінки в житті Церкви і світу.

Протестантизм з самого початку свого розвитку орієнтований на інше ставлення до звичного, «традиційного». На зміну старій релігійній філософії (схоластичній) приходять нова, де немає місця колишнім стереотипам. Язичництво в будь-яких його формах неприйнятно для послідовників вчення Реформаторів. Можливо тому жінки в протестантизмі не обмежуються своєю співучастю в служінні Богу, а, прагнучи до рівноправності, претендують на «святе святих», привілей чоловіків – служіння в Церкві. Було б не зайвим згадати про «Жіночу Біблію» Елізабет Кейді Стентон – критичний коментар, в якому стверджувалося, що чоловіки маніпулюють релігією для того, щоб узаконити свою владу [3].

Відомі факти появи жінок в середовищі католицьких священників. Наприклад, замітку про Перший Конгрес з проблем жіночого священства в Дубліні («Благовіст-інфо», 25 квітня 2001 р.). Однак найчастіше самі жінки дотримуються думки, яку висловила Ж. Круасан – про служіння, яке не принижує гідності жінки, але піднімає його – про священство серця.

Точка зору більшості православних священнослужителів на дане питання часом консервативна. Жінка приймається церковною традицією як сестра або

мати. Стан між невинністю і материнством оцінюється як гріх. Будь-яка спроба підняти жіночність часто сприймається православною традицією те саме плекання «вавілонської грішниці», а, отже, – передвістям царства антихристового.

Отже, у перших християн простежується особливе ставлення до жінки, закладене самим Ісусом. Але все ж відійти від старих іудейських традицій до кінця апостолам не вдалося. Християнство, таким чином, формує інше, абсолютно нове ставлення до жінки. Вона – соратниця чоловіка, і має таке ж право вибирати свій шлях у житті; вона стає повноправною ученицею і провідницею нового вчення в суспільстві; вона вільна і може робити те ж, що і чоловік. Деякі регламентації традиційні і збереглися в Новому Завіті під впливом іудаїзму. І в той же час моральні принципи і норми поведінки, які формувалися на противагу існуючій дійсності, давали шанс на порятунок і безсмертя всім без винятку увірували в нового Бога. У сучасному християнстві жінка досі не має права служити в церкві, проте тепер доволі часто звертають увагу на святі писання. Там символ жінки згадується неодноразово. Тому тепер жінка не віддалена від церкви, не принижена і має повні права на власну думку.

Література:

1. Апокрифы древних христиан: Исследование, тексты, комментарии / Редкол.: А.Ф. Окулов (пред.) и др. – М. : Мысль, 1989. – 336 с.
2. Біблія / [Переклад П.Куліша]. – Нью-Йорк, 1947. – 1074 с.
3. Воробьева М. В. Образ женщины в современном христианстве : традиции, стереотипы, мнения / М. В. Воробьева // Женщины в христианстве. – 2003. [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу : http://woman.upelsinka.com/modern/christ_1.htm.
4. Дин Э. Знаменитые женщины Библии / Дин Э. – М., 1991. – 210 с.
5. Ленцевич О. М. Женское служение в античном христианстве: монашество и мученичество / О.М. Ленцевич // Женщины в истории: возможность быть увиденными: Сб. науч. ст. / Под ред. И.Р. Чикаловой. – Минск : БГПУ, 2001. – С.92–104.
6. Ренан Э. Жизнь Иисуса / Ренан Э. – Минск, 1991. – 336 с.
7. Святе Письмо / [Переклад І.Хоменка]. – Львів : «Місіонер», 2009. – 1504 с.

8. Трофимова М. К. Мария Магдалина коптских гностических текстов / М.К. Трофимова // Женщина в античном мире. Сборник статей. – 1995. – С. 168 – 180.

УДК 294.3

Філософські науки

ЕТИЧНІ НОРМИ ДОБРА І СПРАВЕДЛИВОСТ В БУДДІЙСЬКІЙ ТРАДИЦІЇ

Євтушок Н.О.

*студентка гуманітарного факультету
Національний університет «Острозька академія»
м. Острог, Україна*

Розвиток світової культури має тенденцію до взаємодії між традиційною східною цивілізацією і сучасною європейською індустріально спрямованою цивілізацією. Відтак, зростає інтерес до буддійської культури і її духовних цінностей.

Оригінальність і самобутність буддизму привертала увагу філософів, як в минулому, так і в сьогоденні. В цьому напрямку працювали Ф. І. Щербатський, О.О. Розенберг, А. М. Позднеев, С. Ф. Ольденбург, Г. Ц. Цибигов, Н. М. Пржевальський та інші.

Етика як ідея є провідною у буддизмі. Моральність призначена для того, щоб привести особистість до вічного і справжнього щастя. Її суть – не шкодити іншим, а прагнути допомагати їм.

«Етика – це область діяльності людини, що спрямована на внутрішнє вдосконалення особистості», – говорить А. Швейцер [5, с.26]. Однак мова повинна йти про таке вдосконалення, яке призводить до гармонізації відносин між людьми, до вироблення правил поведінки одних людей і їх угруповань по відношенню до інших – тобто про правила етичної поведінки.

Аналіз моральності завжди передбачає питання про спонукальні причини: що спонукає, змушує людину діяти так, а не інакше? В буддизмі визначальною виступає категорія карми. Оскільки завдання буддизму – це порятунок від страждання, яке виступає як абсолютна характеристика сансаричного буття, а

засіб позбавлення – індивідуальний вплив на карму, то і всі правила поведінки розглядаються по відношенню до карми. В буддизмі, таким чином, в центрі етичного вчення знаходяться не правила, які дані людям Богом або іманентно притаманні людині, а карма: в усіх відношеннях, в поведінці добре те, що служить поліпшенню карми, і погано те, в результаті чого карма погіршується.

В цілому ж в буддійській етиці можна виділити три типи моральності, пов'язаної:

1) з особистим звільненням від сансари;

2) з турботою про інших;

3) з особливою тантричною поведінкою [3, с. 36-37]. При цьому кожен попередній рівень служить свого роду фундаментом для подальшого розвитку.

В. Кандалінцев виділяє наступні ціннісні пріоритети буддизму:

1. Допустима область поведінки людини виділена заповідями, і той, хто на землі виконує заповіді, той одночасно в духовному світі знаходиться в допустимому просторі, інакше – поле буття [2, с. 14].

2. Чим сильніше людина порушила заповідь, тим далі вона пішла від світу. У якийсь момент така людина починає любити Тьму більше, ніж Світло. Це шлях до смерті, шлях повного зникнення Світу в людині, шлях безповоротної духовної загибелі [2, с. 15-17].

В контексті буддійської культури особистість ніколи не сприймається, як чиста дошка, на противагу поглядам Заходу. Те, що є присутнім в особистості спочатку, незмірно більше, ніж те, що емпірично проявляє себе в житті. Тому розвивати особистість, по буддійським уявленням, не означає «записувати на ній», а навпаки, означає – «стирати написане», очищати свідомість від «забруднення».

Варто відзначити, що існує два базових принципи добра і справедливості і обидва вони подібні в контексті аналізу концепції добра в буддизмі. Перший з них звучить так: всі рівні і всі повинні отримувати порівну.

Другий принцип говорить інше: в основі добра і справедливості лежить принцип нерівності, оскільки в будь-яких відносинах завжди присутня нерівномірність, то чи в природі, чи то в духовних і моральних якостях людей,

тому, справедливо, коли різні люди отримують нерівне, коли сильніші, розумні і добропорядні отримують більше. Таким чином, відповідно до вчення Будди про соціальну рівність в буддизмі діє перший принцип добра. Але разом з цим, проголосивши ідею постійного самовдосконалення і принцип сансари Будда актуалізував другий принцип добра. Але, разом з цим в священних текстах буддизму чітко вказується на те, що послідовники буддизму не повинні платити злом за зло, мстити за несправедливість [4].

Буддійські вчителі пояснюють, що розуміти, що таке добро і зло, недостатньо. Всі знають, що погані і шкідливі для себе справи робити легко, а хороші і корисні – надзвичайно важко. Для того щоб стати моральною людиною, необхідно робити добрі справи.

Важливим етичним питанням в буддизмі є принцип співвідношення добра і зла. Буддисти спокійно, терпляче ставляться до зла, ухиляючись лише від співучасті в ньому. У «Дхаммападі» вказується, що *«якщо навіть людина скоїла зло, хай не робить його знову і знову, нехай не буде на ньому свої наміри. Нагромадження зла – прикро»* [1, с.45]. А ось, якщо людина зробила добро, *«нехай робить його знову і знову, буде на ньому свої наміри. Нагромадження добра – радісно»* [1, с. 46].

Отже, як і інші релігії з дуалістичним світоглядом, буддизм пропагує принцип перемоги добра над злом. Хоча, в контексті формування ідеї страждань, в цій філософській системі вкорінюється принцип відплати за вчинене, ідея про нерівномірний розподіл благ. Разом з цим, концепція добра в буддизмі набагато ширша, ніж в інших етичних концепціях завдяки ідеї не принесення шкоди живій істоті.

Доброчесними в буддизмі вважаються не тільки благі справи для оточуючих і щедрість, а й поширення істинного вчення, і самовдосконалення. Саме тому однією з вищих чеснот вважається відмова від власного егоїзму. Роблячи добрі справи, людина сприяє зміні світу. В буддизмі набагато важливіша емоційна чеснота, ніж матеріальна чеснота. Тільки за допомогою переживання і співпереживання людина може вдосконалюватися.

Етика буддизму включає в себе поняття норм поведінки, духовних цінностей, іншими словами – те, що становить зміст восьмирічного шляху порятунку. Він пронизаний, з одного боку, ідеалом добра, а з іншого – проповідує норми та заборони. В цьому випадку діє загальний принцип формування моральних норм всіх відомих культур – принцип табу. Цей принцип поширюється і на соціальні цінності буддизму, зокрема його правові норми.

Література:

1. Буддийская классика Древней Индии, Слово Будды и трактаты Нагарджуны. – М. : Открытый Мир, 2008.
2. Гайфуллина И. Н. Справедливость и милосердие //Начальная школа. – 2013. – №. 7. – С. 55-59.
3. Голець О. Я. Проблема добра і зла в духовній традиції Китаю //Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Сер.: Історія, економіка, філософія. – 2013. – №. 18. – С. 84-90.
4. Ду Хон Вей. Духовные ценности человека в философии и практике буддизма 2000 года: автореф. дис... канд. филос. наук: 09.00.03 / Ду Хон Вей; Южноукр. гос. пед. ун-т им. К.Д. Ушинского. – 2000. – 17 с.
5. Розенберг О. О. Труды по буддизму. – М.: Наука, 1991. – 254 с.

УДК 141.32(430)“18/19”

філософські науки

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ІДЕЙ ФІЛОСОФІЇ КАРЛА ЯСПЕРСА

Кутра Анастасія

студентка VI курсу

спеціальності «філософія, релігієзнавство»

Національний університет «Острозька академія»

XXI століття ознаменувалось поверненням до філософії екзистенціалізму. Адже відносини між провідними державами, примирення міжконфесійних, міжнаціональних конфліктів, соціальної нетерпимості потребують нових шляхів

вирішення. Для владження даної ситуації сучасна людина повинна навчитись комунікувати та розуміти інших, обмінюватися думками та знаннями, розуміти рамки своєї свободи, вивчати історію, задля уникнення помилок минулого. Саме Карл Теодор Ясперс, один із засновників екзистенціалізму, звертав найбільшу увагу на питання буття людини, комунікації та значимості історії. Тому потрібно досліджувати ці питання, адже вони надто важливі для людини та соціуму.

Метою статті є вивчення основних питань філософії екзистенціалізму Карла Теодора Ясперса (комунікація, буття, філософська віра та осьовий час).

Філософія екзистенціалізму Карла Теодора Ясперса стала своєрідною реакцією на все поглиблюючий процес дегуманізації суспільних та особистісних відносин в умовах тогочасного індустріально-розвиненого суспільства, протестом проти, так званих, відчужених форм буття людини, поглинання його анонімними структурами суспільного життя. Критикуючи тогочасне становище людини в суспільстві, його безлике існування серед згуртованої маси, К. Ясперс стає на захист окремого індивіда, доля якого, на думку філософа, виявилася в серйозній небезпеці. Людина стала, таким собі простим коліщатком у великій машині сучасної держави, втратила свою субстанцію, самостійність, опиняючись у владі чужих, недійсних форм існування. Тому завданням філософії К. Ясперс бачить в поясненні людині шляху до подолання цього стану, до набуття справжньої людської екзистенції. З цією метою філософ робить спробу розкрити сукупність людських можливостей, які можуть слугувати засобом до само осмислення та само осягання людини, умовою для вільного прийняття рішень[4, с. 67].

К. Ясперс підкреслює відкритий та незавершений характер філософії, сенс якої знаходиться не в оволодінні істиною, а в постійних пошуках її. Вона не повинна приймати вже сталу догматичну форму. Філософія за К. Ясперсом дає людині можливість самій пізнати буття. Він має на увазі не буття світу речей та предметів, а першооснови всього суцього, які філософ позначає поняттями «всеосяжне», «Бог», «екзистенція» і символічним вираженням яких служать явища реальної дійсності. Тому питання філософії, справжнього буття

та людини в К. Ясперса зливаються в одне загальне питання. Філософ вважає, що філософія не може ні боротись, ні доводити свою правоту, а здатна лише віддавати себе людям. Вона досягнувши основ людства, може з'єднати все з усім. Спонукальні мотиви філософствування, на думку К. Ясперса, знаходяться в самій людині. До них він відносить здивування, сумнів, усвідомлення своєї загубленості в світі і прагнення до комунікації[1, ст.58].

К. Ясперс розрізняє в людському «Я» декілька рівнів, кожному з яких відповідає свій спосіб спілкування:

- Перший рівень – емпіричне «Я». Це «я», ототожнює себе з природнім тілом. Воно підпорядковане інстинкту самозбереження, прагне задоволення та уникає страждань. Емпіричний індивід використовує інших людей, як такий собі засіб для задоволення своїх потреб. Тому спілкування індивідів цього рівня передбачає не мету, а лише засіб для самозбереження, безпеки та насолоди.

- Другий рівень – свідомість взагалі. На цьому рівні «Я» виявляє себе як носій знань. Розсудливе «я» мислить категоріями, науковими поняттями, прагне до правильності мислення та поведінки, підпорядковується загальним нормам. Індивід на рівні «свідомості взагалі» є різними між собою за кількістю засвоєних знань, але «якісно» всі вважаються рівними. Спілкування між ними являє собою обмін думками на формально-правовому рівні «рівності всіх перед законом».

- Третій рівень – «Я» на рівні духу. Це «Я» усвідомлює себе частиною цілого (народу, нації, держави), чимось особливим. К. Ясперс вважає, що на цьому рівні окремий індивід стоїть на своєму місці. Його комунікація – це комунікація окремого індивіда з організмом. Цей рівень відрізняється від всіх інших, але становить з ними одне в доступному порядку[3, ст.102].

Ці рівні свідомості і типи комунікації необхідні людині як істоті біологічній, мислячій та соціальній. Однак вони не охоплюють всієї людської істоти цілком, не зачіпають найглибших сторін душі. Найглибший рівень «я», четвертий – екзистенція. Цьому рівню відповідає екзистенційна комунікація.

Свободу К. Ясперс намагається відрізнити від природної або розумової детермінації та від необмеженого свавілля. Філософ, вважає, що справді вільний

вибір вчинку визначається «покликом екзистенції». Свобода за К.Ясперсом – це глибока особиста необхідність, пов'язана з розумом. В свою чергу, розум, виступає бар'єром по відношенню до крайнощів раціоналізму та ірраціоналізму. Тому найважливішу роль в поєднанні свободи і розуму грає комунікація.

Свобода або екзистенція нерозривно пов'язані з нею, тому що без комунікації неможливе людське буття, а отже, не може бути самої свободи. За К. Ясперсом людина не може існувати, яка б вона не була сама по собі, як окремий індивід, бо тільки через комунікацію знаходить спільність взаємного свідомого розуміння. Людське буття - це завжди «буття з іншим».

Саме комунікація дозволяє екзистенції самій по собі необ'єктивуватись, бути «почутою», зрозумілою для іншої людини. Спілкування з іншими - це єдиний спосіб виявлення своєї екзистенції не тільки для інших, але і для самого себе. К. Ясперс вважає, що коли людина ділиться своїми думками з іншими, то вона сама себе починає краще розуміти. У комунікації ми можемо взаємно розуміти один одного, співчувати та сприймати співрозмовника як цінність, за знання та розум, або за роль яку людина відіграє в суспільстві.

Комунікація екзистенції можлива тільки завдяки розуму. Адже спілкування - це взаєморозуміння двох істот, а розуміння виступає функцією розуму. Завдяки комунікації розум людини проникає в екзистенцію співрозмовника і навпаки. Це означає, що комунікація дозволяє з'єднувати екзистенцію та розум. Так К. Ясперс вирішує питання про сполучення ірраціональної екзистенції з розумом. Комунікація дозволяє людині сприймати і цінувати іншого. Коли людина, завдяки комунікації, усвідомлює свою та іншу екзистенцію як цінність, тоді людина сама, добровільно, обмежує своє свавілля по відношенню до себе та інших.

Екзистенційна комунікація – це вищий щабель спілкування. Вона не відкидає трьох нижчих типів, а спирається на них як на свої передумови. Ці щаблі спілкування найчастіше зустрічаються в людському житті. Тому комунікабельні, товариські, дотепні та приємні розмови не завжди можуть відкрити екзистенцію іншої людини.

К. Ясперс розділяє ситуації на загальні, типові, що є предметом дослідження для різних наук та історично певні одноразові ситуації. Ситуації другого типу не виступають предметом наукового дослідження, вони мають прожитися, а не досліджуватись об'єктивними методами. Такі ситуації є не природною і не психічною дійсністю, але виступає єдністю обох цих моментів - «смісловою дійсністю». Саме спільність переживань людей в ситуаціях другого роду служить основою екзистенціальної комунікації.

Особливого значення для виявлення та розуміння екзистенції є «граничні ситуації»(смерть, страждання, боротьба, вина) – завдяки їм людина особливо усвідомлює реальність єдиною і незамінною екзистенції (своєї або іншої людини).

Філософ вважає, що для того, щоб людина змогла пережити свою ситуацію, їй потрібно повернути подання про безумовну достовірності ряду найпростіших інтуїцій, переживань і сприйнятів, на які в повсякденному житті не звертають уваги, повернути людині право виявляти свої почуття, виходити з них і керуватися ними. Усвідомлення кінцівки, за К. Ясперсом, дозволяє людині осягнути свою екзистенцію, свою суть, необ'єктивовану самість.

Умовою для того, щоб екзистенційна комунікація стала можлива є, так звана, загальна ситуація. К. Ясперс досліджував умови та можливість комунікації в загальнолюдському масштабі, тобто передумови взаєморозуміння людей, що належать до різних культур, націй, релігійно-світоглядних орієнтацій. Він намагався знайти загальний стик взаєморозуміння людей різних світоглядів, адже представники різних культурних традицій по-різному осмислюють одні і ті ж події, тобто навіть будучи в одній ситуації, в них буде різнитись розуміння її[5, ст. 12].

Отже, Карл Теодор Ясперс у своїй філософії по новому переосмислив значення людини. Для нього людина постає заручником тогочасної системи, тому їй потрібно вказати правильний шлях.

Завдяки поясненню понять комунікації, екзистенціальної комунікації, філософської віри, трансценденції та осьового часу філософ наближається до вирішення своєї мети. Він пояснює, що осмислення людиною себе дозволить

уникнути непорозумінь з іншими людьми та надасть можливість обміну знаннями та міркуваннями, що в свою чергу дасть побудувати нове розумово здорове суспільство.

Література:

1. Больнов О. Философия экзистенциализма: философия существования. Спб.: Лань, 1999.-222с.
2. Гайденко П.П. Человек и история в свете "философии коммуникации" К.Ясперса // Человек и его бытие как проблема современной философии. М., Наука, 1978. – 250 с.
3. Потеряева О. Б. У истоков экзистенциализма. Врачующая философия Карла Ясперса. Екатеринбург, 1996. - 23с.
4. Ясперс К. Введение в философию / Пер. и ред. А. А. Михайлова. — Мн.: ПроPILEI, 2000.- 186 с.
5. Ясперс К. Всемирная история философии: Введение. Спб.: Наука, 2000. -272с.

УДК 1+165.009

Філософські науки

ФІЛОСОФІЯ СВІДОМОСТІ: ІЛЮЗІЇ В МИСТЕЦТВІ

*Михайлова А. О.,
студентка факультету історії та філософії
Одеський національний
університет імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

Як відомо, свідомість можна розглядати як вищу форму відображення. Більш того, свідомість людини є випереджаючим відображенням дійсності, тому творчий процес у тому вигляді, в якому ми з ним стикаємося, притаманний тільки людині. Сьогодні свідомість використовується, як «аббревіатура», за допомогою якої описуються безліч вроджених інстинктивних механізмів, таких як мова, сприйняття і емоції [2].

Ще в стародавньому світі розумові процеси викликали великий інтерес і

були предметом досліджень видатних лікарів і філософів того часу. Стародавні греки вже створили Парфенон, а єгиптяни звели піраміди, але навіть не припускали, як працює мозок, і що таке свідомість. Нам би хотілося розглянути ці питання на прикладі виникнення нових форм мистецтва модерністичного плану, яке звертається не до почуттів людини, а до її свідомості.

Сприйняття людини – це «ілюзія користувача», яку мозок створює сам для себе, але коли ця ілюзія покинула межі свідомості і виявилася доступною для сторонньої реальності, це стало справжньою подією [1]. Так в першій половині ХХ століття світ дізнався про сюрреалізм, який став відправною точкою для магічного реалізму, фіктивного стилю тощо. Оптичні ілюзії викликали у глядачів великий інтерес. Люди насолоджувалися чудовими хитросплетіннями, візуальним обманом і грою уяви. Картини вводили в оману глядача, занурюючи його в казкові сюжети, покликані вразити свідомість системою візуального сприйняття.

Створюючи новий напрямок у живописі, Джузеппе Арчімбольдо, Сальвадор Далі, Сандро дель Прете, Жос де Мей, Мауріц Ешер, Роб Гонсалвес, Октавіо Окампо та інші майстри ілюзій шукали нові нестандартні можливості, щоб передати свої оригінальні задуми. Ці митці не шукали натхнення в навколишньому світі, вони «заглядали» в себе, знаходячи нетрадиційні точки зору у своїй свідомості і мисленні [4]. На картинах майстрів знаходять вихід їхні несвідомі поривання, вражаючи глядача, змінюючи його світовідчуття, свідомо створюючи ілюзію буття з її метафізичними вимірами.

Кожен художник-сюрреаліст знаходив унікальний спосіб, щоб змусити мозок глядача іронізувати, застосовуючи образи, які дозволяли зрозуміти сприйняту та концептуальну красу. Вічне захоплення незбагненим, неоднозначний стан бачення речей, яких немає, нагадувало магічні ілюзії, коли межа між реальним і трансцендентним була зовсім розмита, а картини лишались одночасно реалістичними і нереальними.

Образи і символи, відображаючи часом альтер-его художників, були сповнені несвідомого та сновидінь, відображаючи неможливі світи, які могли

існувати тільки на полотні. Створюючи картини, мурали, скульптури, як особливу форму узагальненого відображення дійсності, яка говорить специфічною мовою, майстри розкривали своєрідність мови мистецтва за допомогою звернення до проблеми несвідомого. Граючи з людською свідомістю, майстри душі і розуму створювали анаморфні і композитні зображення, оптичні ілюзії, морфінг, приховані зображення і теселяції [там же], в яких цілком реалізували естетику сюрреалізму.

Виходячи з вищесказаного, можна стверджувати, що твори мистецтва відображають глибинні процеси свідомості, втілюючи неординарні і дивовижні переживання художників, які були отримані з досвіду та усвідомленої інтерпретації фізичного світу. У роботах сюрреалістів відбувається чарівне об'єднання світів, непомітні метаморфози, перетікання об'єктів з однієї площини в іншу. Магічні трансформації в образах ілюструють подвійності сприйняття, які можуть відображати об'єднання світів – фантазійний і реальний. Унікальність сюрреалістичних творів полягає в тому, що справжня реальність прихована в сфері несвідомого, і мистецтво дає їй реалізуватися. Твори сюрреалістичного мистецтва є позачасовими, а їхня актуальність не втрачається з часом за рахунок зв'язку почуттів зі свідомістю.

Література:

1. Газанига М. Съзнанието като инстинкт. – София: Сиела, 2019. – 264 с.
2. Consciousness // Stanford Encyclopedia of Philosophy. [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – 2014. – Режим доступу: <https://plato.stanford.edu/entries/consciousness/> дата звернення: 15.11.2019). – Назва з екрану.
3. Gascoyne D. A Short Survey Of Surrealism. – London: Frank Cass & Co Ltd, 1935. – 182 p.
4. Hofstadter D. Masters of deception. – New York: Sterling Publishing Co, 2004. – 320 p.

ДОПОВІДІ “РИМСЬКОГО КЛУБУ” ПРО ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

*Онищук О.А.,
студентка факультету
ресторанно-готельного та туристичного бізнесу
Київський національний
торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна*

Римський клуб був заснований 6-7 квітня 1968 року в Римі. Ініціатором створення був італійський майстер Ауреліо Печчеї, котрий сумісно з генеральним директором по питанням науки ОЕСР (організації по економічній співпраці та розвитку, Париж) професором фізичної хімії Олександром Кінгом, запросив у Рим біля 30 європейських вчених - соціологів, економістів фахівців природничих наук.

Ядро клубу “постійний комітет” склали шість чоловік, а саме, Ауреліо Печчеї, Еріх Янц, Олександр Кінг, Макс Монне (голландський експерт по міжнародних проблемах), Жан Сен-Жур (експерт з питань економіки й фінансів французької футурологічної школи) і Гуго Тіманн (голова Баттелевського інституту в Женеві).

Перед клубом були поставлені дві основні цілі:

- перша - сприяти усвідомленню ускладнень, що виникли перед людством;
- друга - шляхом впливу на суспільну свідомість, сприяти виправленню нинішньої ситуації [1].

У першому десятилітті ХХІ ст. ключовими напрямками діяльності Римського клубу постали глобальне моделювання соціальних систем, побудова комп'ютерних моделей світу, дослідження специфіки буття людини в сучасному світі, формування нових цінностей, аналіз перспектив розвитку людської цивілізації, критика негативних тенденцій розвитку західної

цивілізації, пошук шляхів гуманізації людини і світу, охорона довкілля. Свідченням цього є наступні доповіді: „Гуманізм перемагає” (2000, Р. Мон); „Інформаційне суспільство і демографічна революція” (2001, С. Капіца); „Мистецтво заставляє думати” (2002, Ф. Фестер); „Подвійна спіраль навчання й роботи” (2003, О. Джаріні, М. Маліца); „Межі росту – через 30 років” (2004, Д. Медоуз та ін.); „Межі приватизації” (2005, Е. Вайцеккер); „Майбутнє людей з обмеженими можливостями у світі” (2005, Р. де Гарсія); „Переосмислення цивілізації: розв’язання конфлікту в людській сім’ї” (2006, М. Тігранян); „Фактор п’ятий: перетворення глобальної економіки на основі 80% покращення у продуктивності ресурсів” (2009, Е. фон Вайцеккер, Ш. Деша, К. Харгроуз, М. Сміт, П. Стасинопулос); „Синя економіка” (2009, Г. Паулі); “ У пошуках добробуту” (2017, Г. Макстон); “Циркулярна економіка та переваги для суспільства” (2017, А. Війкмана, К. Сконберга).

Доповіді Римського клубу цього періоду засвідчують прагнення вчених до неогуманізму: надання конкретних пропозицій щодо інтеграції суспільства з людьми, які страждають обмеженими можливостями у світі з метою захистити людське різноманіття і сприяти включенню останніх до активного суспільного життя (Р. де Гарсія); подолання нерівномірності темпів розвитку людського суспільства, що може спричинити міжцивілізаційне протистояння у світі (М. Тігранян); застосування інновацій з метою покращення використання ресурсів і підвищення енергетичної продуктивності з метою масового підвищення добробуту людей різних країн (Е. фон Вайцеккер, Ш. Деша, К. Харгроуз, М. Сміт, П. Стасинопулос).

Велику роль в умовах сучасного розвитку відіграла доповідь „Межі приватизації” під керівництвом та редакцією члена Римського клубу Ернста Ульріха фон Вайцекера. Ця книга стала першим глибоким аудитом приватизаційних процесів у всьому світі в останні десятиліття. В ній в загальних рисах окреслюється історичний розвиток процесів глобалізації і лібералізації економіки та аналізується досвід понад 50 найкращих і найгірших прикладів приватизації у світі. На цій основі в доповіді пропонуються рекомендації щодо

політики та дій, які забезпечили б оптимальний баланс між можливостями і відповідальністю держави та приватного сектора з урахуванням зростаючої важливої ролі громадянського суспільства [2].

У доповіді „Фактор п'ятий” автори привертають увагу до інноваційних проектів останніх 15 років у різних сферах соціального розвитку. Вони вважають, що завдяки реалізації подібних проектів цілком можливим є покращення ситуації з використанням ресурсів і підвищенням продуктивності використання енергії з метою підвищення добробуту людей в усьому світі. Автори підходять до проблеми довгострокового стійкого розвитку людства на планеті з наступної точки зору: або людство, використовуючи свої знання і навички, змінить способи взаємодії з довкіллям або довкілля змінить свій спосіб взаємодії з людством. При цьому основний акцент у доповіді зроблено на досягненні 80% підвищення ефективності використання ресурсів, конкретних технологіях і рішеннях, а також способах глобального застосування інноваційних рішень і технологій з метою модернізації економічної системи на користь вирішення проблем зміни клімату, дефіциту прісної води, голоду, відходів [3].

Особливу зацікавленість світової громадськості викликав один із останніх проектів Римського клубу „Синя економіка”, ініційований Гюнтером Паулі. Він спрямований на те, щоб знайти сто кращих технологій, які підказує сама природа. «У природі немає місця порожнім витратам!» — наукове кредо Гюнтера Паулі. Адже раціональне використання ресурсів на кожній стадії господарської діяльності людини — необхідна умова конкурентоспроможності економіки. Також автор пропонує застосування природних способів уникнення пожеж, методологію використання шовку в медицині, технології отримання електроенергії за рахунок різниці температур, новітні засоби пом'якшення змін клімату та ін [4].

У 2017 році українська асоціація Римського клубу з видавництвом “Ravilum” за підтримки АКБ “АРКАДА” видала звіт для Римського клубу “У пошуках добробуту” Грема Макстона (ген. секретаря Римського Клубу) та Йоргена Рандерса (професора та

екс-президента Норвезької бізнес-школи), зосереджений на трьох головних соціальних викликах – нерівності, безробітті та кліматичних змінах. Автори книги пропонують 13 радикальних рішень, які є сміливими та одночасно політично реалістичними, оскільки, за словами Макстона та Рандерса, “не тільки змінюють світ на краще у довгостроковій перспективі, а й можуть принести більшості людей низку переваг вже найближчим часом” [5].

Підсумовуючи все сказане, Римський клуб приділяє особливу увагу проблемам, пов'язаним із нинішніми й майбутніми суперечностями в системах „суспільство – природа” і „людина – суспільство”. Зусилля членів Римського клубу націлені на вирішення актуальних проблем сучасності шляхом розробки нового напрямку в їх вивченні, що отримав назву глобальне моделювання. Так виникла нова наука глобалістика, що вивчає проблеми всього людства за допомогою моделювання на ЕОМ, без поділу на Захід і Схід, Північ і Південь. Варто відмітити, що на відміну від багатьох інших некомерційних організацій, робота Римського клубу обумовлена участю і зусиллями його членів.

Література:

1. https://knowledge.allbest.ru/ecology/2c0a65625b2bd69b4c53b89521316c27_0.html
2. https://howlingpixel.com/i-uk/Римський_клуб
3. Ernst von Weizsacker, Karlson Hargroves, Michael H. Smith, Cheril Desha, Peter Stasinopoulos. Factor Five: Transforming the Global Economy Through 80% Improvements in Resource Productivity: A Report to the Club of Rome. - 2010. – 428 p.
4. <http://www.management.com.ua/books/view-books.php?id=1265>
5. <http://www.clubofrome.org.ua/proekti/pereklad-vidannya-poshirennya/>

ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ В ЗСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Ткаченко М.О., Коплик А.А.

курсанти-культурологи

Інституту морально-психологічного забезпечення

Національної академії сухопутних військ

імені гетьмана Петра Сагайдачного

м. Львів, Україна

Сучасна ситуація на Сході України, вимагає утвердження духовності, гуманістичних цінностей, національної самосвідомості, патріотизму та піднесення ролі культури і духовності народу. Тому Україна, взявши курс на формування оборонних та національних спроможностей, що дадуть змогу відновити територіальну цілісність держави, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізацію зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці докладає зусиль до розвитку сектору безпеки і оборони, інтеграції до європейських структур. Збройні Сили нашої держави здійснюють заходи реформування та розвитку в рамках єдиних підходів до формування оборонних спроможностей держави та забезпечують провідну роль у виконанні завдань оборони. Питання культури, духовного розвитку також мають особливу важливість, адже об'єктом особливої уваги російської пропаганди залишаються Збройні Сили України, які є основною силою стримування російської збройної агресії та найбільш організованою державною інституцією країни. У такій ситуації якість роботи структур морально-психологічного забезпечення з особовим складом Збройних Сил України набуває особливої важливості. Це обумовлено необхідністю збагачення духовного світу військовослужбовців на основі залучення їх до духовних цінностей українського народу і його війська, кращих зразків української та світової культури, формування духовних інтересів, патріотичних переконань і установок діяльності воїна як захисника Батьківщини, розвитку духовної єдності військових колективів через творчу реалізацію естетичних здібностей і потреб кожного

військовослужбовця, тощо. Тому досвід проведення культурологічної роботи є важливим для вдосконалення подальшої роботи з особовим складом.

Визначення культурологічної роботи обґрунтовується в наказі ГШ №4 "Про затвердження Інструкції з організації інформаційно-пропагандистського забезпечення у Збройних Силах України".

Культурологічна робота – це напрямок інформаційно-пропагандистського забезпечення, який полягає у цілеспрямованій діяльності посадових осіб органів військового управління, командирів (начальників) щодо організації заходів дозвілля і відпочинку військовослужбовців, працівників Збройних Сил України та членів їх сімей. Вона ґрунтується на засадах української культури та мистецтва, багатовікових національних звичаях і традиціях.[4]

Вона реалізується шляхом:

проведення культурно-мистецьких заходів, які спрямовані на формування та підтримання стійкого морально-психологічного стану;

зняття негативних емоційних наслідків, відновлення моральних, психічних та фізичних сил;

мобілізації особового складу військ (сил) на успішне виконання завдань за призначенням.

Також основними завданнями культурологічної роботи є:

1. організація та проведення заходів культурологічного забезпечення для особового складу Збройних Сил України, насамперед тих, хто виконує завдання поза пунктами постійної дислокації;

2. спрямування сил і засобів військових закладів культури на організацію заходів, виходячи із пріоритетних завдань, які стоять перед Збройними Силами України;

3. запровадження стандартів НАТО у сфері військової культури, відпочинку та дозвілля військовослужбовців і членів їх сімей;

4. адаптація форматів проведення заходів культурологічної роботи до умов обстановки, з урахуванням завдань, які виконуються особовим складом, його потреб та запитів;

5. забезпечення конструктивної взаємодії органів військового управління, сил і засобів сфери культури Збройних Сил України з органами державної влади, місцевого самоврядування, організаціями громадянського суспільства у задоволенні культурологічних потреб особового складу Збройних Сил України;

6. пріоритетність організації заходів культурологічного забезпечення, спрямованих на героїзацію образу захисника Батьківщини, увічнення пам'яті тих, хто віддав життя за її незалежність та територіальну цілісність;

7. сприяння розвитку військових традицій, згуртованості колективів, пропагуванню військової служби, специфіки видів, родів військ, військових спеціальностей;

8. забезпечення проведення заходів, спрямованих на розвиток самодіяльної художньої творчості серед особового складу, проведення різноманітних мистецьких фестивалів та конкурсів;

9. організація удосконалення матеріальної бази та розвитку мережі військових закладів культури з урахуванням завдань, які стоять перед Збройними Силами України.[4]

Про порядок організації заходів культурологічної роботи у Збройних Силах України уточнюється щороку в Організаційно-методичних вказівках структурним підрозділам морально-психологічного забезпечення щодо організації морально-психологічного забезпечення у Збройних силах України.[5]

На даному етапі у Збройних силах України до культурологічної роботи причетні офіцери прес-служби частини, офіцери з цивільно-військового співробітництва та офіцери відділу морально-психологічного забезпечення.

Таким чином ми бачимо, що культурологічна робота в підрозділах військ дуже важлива і специфічна. Адже плануючи заходи треба враховувати розклад навчань військовослужбовців, місце проведення заходу, тематику самого заходу, технічне забезпечення та місце.

Культурологічна робота, разом з іншими складовими морально-психологічного забезпечення, допомагає у знятті психологічної напруги серед

військовослужбовців та допомагає у вихованні особового складу. Важливим напрямком цієї роботи є підвищення ефективності інформаційно-психологічного впливу на формування світоглядних позицій і ціннісних орієнтацій особового складу, рівень свідомості і сумлінність виконання функціональних обов'язків, морально-психологічний стан військовослужбовців і військових колективів, якість виконання завдань, що вирішуються військами в зоні ООС (АТО).[7]

Тому морально-психологічне забезпечення підготовки та проведення військових операцій (бойових дій) в Збройних силах України вимагає посилення виховного впливу на особовий склад підрозділів, що виконують завдання за призначенням, формування у військовослужбовців національної свідомості, високих морально-бойових якостей та моральної культури, морально-психологічної готовності до захисту Батьківщини. [6]

Культурологічна робота під час бойових умов – це діяльність, яка спрямована на організацію психологічного розвантаження військовослужбовців, духовно-змістовного дозвілля та культурного обслуговування військ.

Основними завданнями культурологічної роботи під час операції об'єднаних сил (АТО) є:

1. підтримка та відновлення моральних, психічних і фізичних сил особового складу, його мобілізація на виконання бойових завдань;
2. задоволення духовних (культурних) потреб військовослужбовців.

Виконання завдань передбачає проведення конкретних заходів. На перший план необхідно поставити заходи, які забезпечують моральну готовність військовослужбовців до виконання бойових завдань. Основна мета проведення цих заходів полягає у формуванні позитивної мотивації та розуміння необхідності виконання бойових завдань в зоні проведення ООС (АТО).

Отже, в бойових умовах культурологічна робота повинна бути активною, цільовою і дієвою. Форми і методи її різноманітні. В кожному конкретному випадку необхідно вибирати найбільш дієві із них, підходячи до організації роботи творчо. Велику роль у досягненні високого результату належить вмілому застосуванню сучасних технічних засобів інформації. Також

дослідивши особливості культурологічної роботи у зоні ООС (АТО), можна зробити наступні висновки, що якість проведення заходів культурологічної роботи цілком залежить від діяльності командирів, штабів, та офіцерів культурологів. Метою заходів є підвищення боєготовності і боєздатності підрозділів в зоні ООС (АТО). Заходи культурологічної роботи у зоні операції об'єднаних сил (АТО) спрямовані на формування у військовослужбовців високої духовної культури і моральних якостей, почуття патріотизму, вірності традиціям українського народу і задоволення їх естетичних потреб через впровадження культурологічних заходів.

Література:

1. Закон України "Про культуру" . Відомості Верховної Ради України, 2011, № 24, ст.168)
2. Конституція України.
3. Наказ Генерального штабу ЗСУ від 24.04.2018 № 173 "Настанова з морально-психологічного забезпечення підготовки та застосування Збройних Сил України".
4. Наказ Міністра оборони України від 04.01.2017 № 4 "Про затвердження Інструкції з організації інформаційно-пропагандистського забезпечення у Збройних Силах України".
5. Організаційно-методичні вказівки щодо організації морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України на 2019, 2020 рік.
6. Романишин А. М. Первинна психологічна допомога і реабілітація в бойових умовах: Навчально-методичний посібник / А.М. Романишин, О.В. Бойко, І.М. Гузенко. – Львів: АСВ, 2015.
7. Сидоренко Л.В. Основи прикладної культурології: Навчально-методичний посібник/Л.В. Сидоренко.-Львів:НАСВ,2017.
8. Статути Збройних Сил України. Київ. Варта, 2003.
9. Ягупов В.В. Морально-психологічне забезпечення: Курс лекцій / В.В. Ягупов. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2002.

ПРОБЛЕМИ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА

Абрамова Валентина Олександрівна
Студентка 4 курсу 2 групи
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

Постановка проблеми. Відповідно до п.41 Доповіді про Верховенство права, затвердженої Венеціанською Комісією на 86-й пленарній сесії принцип Верховенства права включає в себе принцип юридичної або (як звичніше для України) правової визначеності, тобто закон має бути передбачуваним і сформульованим чітко і однозначно. Щодо дискреційних повноважень органів державної влади чи місцевого самоврядування, то «закон повинен вказати на обсяг будь-якої такої дискреції та на спосіб її здійснення із достатньою чіткістю, аби особа мала змогу відповідним чином захистити себе від свавільних дій [влади]» [1. с. 177]. І саме в цьому полягає особливість екологічного законодавства України — воно далеке від досконалості. Я абсолютно погоджуюсь із твердженням Єрмоваєвої Т.В., яка наголошує на тому, що «на сьогодні ми маємо безліч не врегульованих екологічним законодавством питань, або не досить врегульованих. Так, існує проблема дублювання повноважень державних органів виконавчої влади у галузі охорони навколишнього природного середовища, проблема неоднозначності визначення понять в екологічному праві...» [2. С. 123]

Доцільно навести декілька прикладів. Перший пов'язаний із повноваженнями органів державної влади. У п. 6 Постанови Кабінету Міністрів України 19 вересня 2018 року №758 «Про затвердження Порядку здійснення державного моніторингу вод» зазначено, що «б. Суб'єктами державного моніторингу вод є Мінприроди, Держводагентство, Держгеонадра, ДСНС, а також ДАЗВ (у зоні відчуження та зоні безумовного (обов'язкового) відселення території, що зазнала радіоактивного

забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи)» [3] Але ж як може йти мова про Мінприроди, якщо воно було реформовано і фактично такого органу вже не існує? Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2019 року №847 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» цей орган було реорганізовано шляхом злиття із Міністерством енергетики та вугільної промисловості України, внаслідок чого було утворено Міністерство енергетики та захисту довкілля України скорочено «Мінекоенерго» [7]. Більш того, відповідно до вищезазначеного положення повноваження щодо державного моніторингу вод не включені до переліку повноважень новоствореного органу. Тож як виходити з даної ситуації? На це питання, на сьогоднішній день, законодавство не дає відповіді.

Другим прикладом можна навести неврегульованість деяких питань щодо охорони навколишнього природного середовища, що може призвести до небезпечних наслідків. Відповідно до ч. 3 ст. 27 Закону України «Про рослинний світ», «Випалювання сухої рослинності або її залишків здійснюється у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища» [4]. Проте ніякого порядку на сьогоднішній день не встановлено. Постає логічне запитання, що робити в такому випадку? Внаслідок неврегульованості даного питання будь-яке випалювання сухої рослинності є адміністративним правопорушенням, оскільки диспозиція ст 77¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення визначає, що «Випалювання стерні, луків, пасовищ, ділянок із степовою, водно-болотною та іншою природною рослинністю, рослинності або її залишків та опалого листя на землях сільськогосподарського призначення, у смугах відводу автомобільних доріг і залізниць, у парках, інших зелених насадженнях та газонів у населених пунктах без дозволу органів державного контролю у галузі охорони навколишнього природного середовища або з порушенням умов такого дозволу, а так само невжиття особою, яка одержала дозвіл на випалювання зазначеної рослинності або її залишків та опалого листя, заходів щодо своєчасного їх гасіння» [5]. Тобто маємо дві статті, які нібито стосуються однієї і тієї ж ситуації,

але нам взагалі не зрозуміло як ми повинні діяти. Якщо в Закону України «Про рослинний світ» йде мова про підзаконний нормативно-правовий акт, що має містити певні правила випалювання сухої рослинності, то КУПАП наголошує на необхідності отримання дозволу органів державного контролю у сфері охорони навколишнього середовища. А це знову ж таки порушення міжнародних принципів і норм. Європейський Суд з прав людини у справі “Оллсон проти Швеції ” акцентує увагу на тому, що «норма національного закону не може розглядатися як право, якщо її не сформульовано з достатньою точністю так, щоб громадянин мав змогу, якщо потрібно, з відповідними рекомендаціями, до певної міри передбачити наслідки своєї поведінки» [6].

Отже, обидва наведені приклади свідчать про недосконалість і недостанню увагу держави до екологічного законодавства, внаслідок чого відбуваються численні порушення прав і свобод людини. На мою думку, необхідно зменшити частоту внесення змін до нормативно-правових актів, а при такому внесенні досліджувати все екологічне законодавство з метою недопущення подібних прогалин і колізій. Також, не буде зайвим, провести аналіз діючого законодавства для визначення і виправлення існуючих проблем.

Льтература:

1. Доповідь, схвалена Венеційською Комісією на 86му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 березня 2011 року) - «Верховенство права» // Право України, №10, 2011 рік. – с. 184.

2. Єрмолаєва, Т. В. Проблемні питання визначення джерел екологічного права // Сучасні науково-практичні проблеми екологічного, земельного та аграрного права : круглий стіл (Харків, 6 груд. 2013 р.) : зб. тез наук. доп. / М-во освіти і науки України, Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Харків : Право, 2013. - С. 120-123

3. Про затвердження Порядку здійснення державного моніторингу вод // Постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2018 року №758. Ел. ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/758-2018-%D0%BF>

4. Про рослинний світ // Закон України № 591-XIV від 9 квітня 1999 року. Ел. ресурс – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14>

5. Про адміністративні правопорушення // Кодекс України № 8073-X від 7 грудня 1984 року. Ел. ресурс – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

6. Олссон против Швеции (Olsson v. Sweden): Постановление Европейского Суда по правам человека от 24 марта 1988 года (жалоба N 10465/83). Ел. ресурс – Режим доступу: <http://europeancourt.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/olsson-protiv-shvecii-postanovlenie-evropejskogo-suda/>

7. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України // Постанова Кабінету Міністрів України №847 від 19 вересня 2019 року. Ел. ресурс – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/847-2019-%D0%BF?find=1&text=%EC%EE%ED%B3%F2%EE%F0%E8%ED%E3+%E2%E%E4#w11>

УДК 349.3

Юридичні науки

ЗАХОДИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ, ЧИЄ ЖИТЛО БУЛО ПОШКОДЖЕНО АБО ЗРУЙНОВАНО ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ

*Анісімова-Гонен Анна Олексіївна
провідний юрист відділу захисту та
адвокації представництва Норвезької ради
у справах біженців в Україні, м. Київ*

Навесні 2019 року розпочався вже шостий рік збройного конфлікту на Сході України. Військові дії, що й досі тривають у Донецькій та Луганській областях, роблять життя їх населення тяжким випробуванням, що супроводжує нескінченний біль за своє «зруйноване» минуле та непередбачуване майбутнє. Багато мешканців Донбасу були вимушені покинути свої рідні домівки задля порятунку свого життя, пошуку спокою та тиші – без пострілів і руйнувань, сліз

і страху, відчуття невизначеності та безнадії, але й не набагато менше тих, хто так і не покинув свої рідні міста та села, а залишився дома - де хоча нема ні миру, ні спокою, але є хоча б житло, або, як у багатьох випадках, хоча б те, що від нього залишилося.

Необхідність державою вжити заходів соціального захисту щодо цієї категорії постраждалого населення з кожним днем набуває все більшої актуальності. Надання матеріальної допомоги, забезпечення житлом або виплата грошової компенсації за втрачене житло дійсно міг би стати одним із найголовніших кроків на шляху подолання наслідків цього довготривалого конфлікту та вирішення житлових питань постраждалого населення.

За весь час збройного конфлікту мали місце поодинокі випадки надання грошової допомоги або компенсації особам, житло яких було зруйновано внаслідок бойових дій. Так, наприклад, Слов'янська міська рада надає одноразову матеріальну допомогу в розмірі 10 тисяч гривень мешканцям міста, житло яких було зруйновано внаслідок проведення антитерористичної операції [1]. Іншим, і до сьогодні єдиним, прикладом надання грошової компенсації за повністю зруйноване житло є Лисичанська міська рада, яка отримавши субвенцію з обласного бюджету Луганської області виплатила грошову компенсацію за забезпечила житлом мешканців міста, які його втратили у результаті руйнування у 2014 році багатоквартирного будинку № 17 кварталу Жовтневої революції (сьогодні – Східного) [2].

Проте слід зазначити, що така практика не носить системного характеру, а органи місцевої виконавчої влади та місцевого самоврядування не мають уніфікованного підходу до вирішення цих питань у межах *існуючих* на це повноважень. Щодо причин, з яких механізм забезпечення житлом або виплати грошової компенсації за втрачене житло не функціонує, серед фахівців лунають різні точки зору: прогалина в законодавстві, тобто відсутність спеціального закону, який регулював би питання надання компенсації за житло, зруйноване внаслідок проведення АТО або операції об'єднаних сил, відсутність коштів у державному та місцевих бюджетах, повна відповідальність за це Російської

Федерації, неможливість впровадження та функціонування механізму компенсації за зруйноване житло до повного припинення військових дій, відсутність повноважень у органів місцевої влади щодо прийняття таких рішень тощо.

Це все обумовлює те, що постраждали, які зазнали матеріальної шкоди через пошкодження або повне руйнування свого житла, за відсутності функціонуючого адміністративного (позасудового) механізму отримання матеріальної підтримки з боку держави, намагаються захистити своє право в суді, що, у свою чергу, викликає низку інших питань та, що найприскорбніше – не є тим безперешкодним шляхом, що веде до захисту свого порушеного права. До сьогодні жоден із осіб, чиє житло було пошкоджене або зруйноване в результаті обстрілів на Донбасі, не отримали відшкодування збитків у судовому порядку.

На початку 2015 року бойові дії в Донецькій та Луганській областях було офіційно визнано надзвичайною ситуацією *соціального та воєнного характеру* [3], що за своїми наслідками (кількість загиблих і постраждалих, рівень збитків) набула *державного* рівня. Але слід розуміти, що фактично такі наслідки для держави мали місце набагато раніше, ще навесні 2014 року.

Юридична кваліфікація подій, що відбуваються в Донецькій і Луганській областях, є дуже важливим питанням, бо з самого свого початку саме від неї залежить правове врегулювання всіх пов'язаних із цим питань, зокрема житлових, серед яких і тимчасове розміщення переміщеного населення, відновлення пошкодженого житла тощо. Крім цього, юридичне визначення подій на Донбасі має ключове значення для визначення сфери відповідальності органів державної влади щодо реагування на ці надзвичайні обставини та ліквідації всіх негативних наслідків як для самої держави в цілому, так і для кожної постраждалої особи.

Для того, щоб знайти відповіді на питання щодо того, як реагувати на такі події у країні, як ліквідувати їх наслідки, а також які державні органи відповідальні за цей напрям роботи, потрібно звернутись до чинного законодавства у сфері цивільного захисту, а саме Кодексу цивільного захисту та інших нормативно-правових актів у цій сфері.

Забезпечення житлом або виплата грошової компенсації належать до заходів соціального захисту населення (ст. 84) [4], що, у свою чергу, є заходами із ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, тобто функцією держави як у мирний час (наприклад, випадки пошкодження або руйнування житлових будинків внаслідок вибуху побутового газу, бурі, урагану, землетрусу), так і в особливий період (наприклад, випадки пошкодження або руйнування житла внаслідок бойових дій).

Україна має великий досвід із ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, у тому числі досвід із соціального захисту постраждалих, а саме надання грошової допомоги та компенсації, а також забезпечення житлом постраждалих внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру (Чорнобильська катастрофа 26 квітня 1986 року [5], паводок на Заході України 23-27 липня 2008 року [6] та інші).

Проте задля соціального захисту постраждалих внаслідок надзвичайної ситуації соціального та воєнного характеру, до якої призвели бойові дії в Донецькій та Луганській областях, механізм компенсації за зруйноване житло так і не запрацював. Напочатку, в 2014 році, все дійсно ускладнювалося особливостями обставин у країні, коли фактично державою втрачається контроль над частиною своєї території, тобто порушується функціонування єдиної державної системи цивільного захисту, взаємодія центральних і місцевих органів влади як елементів цієї системи. Все це дійсно робить збройний конфлікт на Сході країни на схожим на всі інші обставини, що можуть призвести до надзвичайної ситуації, ускладнює функціонування всієї системи державного управління, чинить численні перешкоди для належного реагування та вжиття заходів соціального захисту щодо усіх постраждалих, з обох боків лінії розмежування, але все ж таки не повністю унеможливило це.

Отже, всі мешканці Донецької та Луганської областей, чиє житло було пошкоджене або зруйноване в результаті збройного конфлікту, є постраждалими внаслідок надзвичайної ситуації та потребують визначення їх статусу постраждалих, а також соціального захисту. Найефективнішим кроком стало б

прийняття спеціального закону, який би врегулював питання соціального захисту постраждалих внаслідок збройного конфлікту, зокрема надання грошової допомоги та компенсації за втрачене житло, особливо якщо б такий правовий акт урахував усі особливості надзвичайної ситуації, що сталася в країні (дуже велика кількість постраждалих, введення режиму надзвичайної ситуації пізніше, ніж того вимагали обставини на Донбасі у 2014 році, бойові дії ще продовжуються, потенційна можливість повторного пошкодження житла тощо).

Література:

1. Рішення Слов'янської міської ради від 07 червня 2019 року № 1383 «Про надання одноразової матеріальної допомоги громадянам, власникам квартир, будинків приватного сектору (індивідуальної забудови), які зруйновані внаслідок проведення антитерористичної операції в м. Слов'янськ» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.slavrada.gov.ua/?view=doc&docID=24398>

2. Рішення Лисичанської міської ради від 28 квітня 2016 року № 9/142 «Про використання іншої субвенції з обласного бюджету місцевому бюджету м. Лисичанська на надання грошової компенсації громадянам, які втратили житло в результаті руйнування у 2014 році будинку № 17 кв. Жовтневої революції у м. Лисичанську» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://lis.gov.ua/2011-03-25-08-36-56/resheniya/resheniya-sessij-gorodskogo-soveta/571-resheniya-sessij-gorodskogo-soveta-7-sozyva/resheniya-9-sessii-7-sozyva.html>

3. Про встановлення режимів піжвищеної готовності та надзвичайної ситуації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 січня 2015 р. № 47-р // Урядовий кур'єр. – 2015. – 28 січня. – С. 12.

4. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 89. – Ст. 3589.

5. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 28 лютого 1991 р. № 796-XII // Голос України. – 1991. – 27 березня. – С. 24.

6. Про затвердження Порядку використання у 2008 році субвенцій з державного бюджету обласним бюджетам Вінницької, Івано-Франківської,

Закарпатської, Львівської, Тернопільської та Чернівецької областей, міському бюджету м. Чернівців для ліквідації наслідків стихійного лиха, що сталося 23-27 липня 2008 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 02 серпня 2008 р. № 689 // Урядовий кур'єр. – 2008. – 06 серпня. – С. 15.

Юридичні науки

ПОДВІЙНА ФОРМА ВИНИ ЯК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ

Базан І.В.

*Студентка юридичного факультету
Тернопільського національного економічного університету
м. Тернопіль, Україна*

Сьогодні законодавець виділяє лише дві можливі форми вини при вчиненні злочину. Разом з тим у теорії кримінального права існує таке поняття як змішана (подвійна, складна) форма вини, проте серед науковців немає єдиної точки зору з приводу доцільності виділення такої форми вини, а серед тих, хто її визнає, існують суттєві розбіжності щодо визначення її змісту.

Відповідно до ст. 23 Кримінального кодексу України [1], виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої Кримінальним кодексом України, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності.

В науці кримінального права розроблено поняття так званої «змішаної форми вини», яку іноді називають також складною, подвійною або комбінованою формою вини, котра частіше за все має місце у тих випадках, коли у винної особи є неоднакове суб'єктивне ставлення до діяння та його наслідків [2, с. 118].

Відлік історії розвитку кримінального законодавства щодо терміна «змішана форма вини», як зазначає О. А. Пушкар, починається ще з римського права. Перші аналоги сучасних явлень про вину знаходяться у видатній пам'ятці древньоруського права – Руській правді. Історія ж наукових уявлень про власне змішану форму вини починається з ХІХ століття [3, с. 313].

Кримінальні кодекси багатьох європейських держав містять дефініції,

схожі з визначенням злочину, вчиненого з двома формами вини. Це Кримінальний кодекс Болгарії, Угорщини, ФРН, Естонії, Польщі, Франції. На відміну від цих провідних європейських країн в Загальній частині Кримінального кодексу України відсутнє не лише визначення змішаної форми вини, але й навіть згадка про таку форму вини.

Розглянемо правову природу змішаної вини в українському кримінальному праві. Питання про змішану форму вини виникає у тих складах злочинів, у яких об'єктивна сторона за своїм характером є складною. Оскільки зміст вини визначається психічним ставленням особи не тільки до об'єкта, а й до об'єктивної сторони конкретного злочину, то вина повинна відображати складний характер об'єктивних ознак конкретного складу злочину.

У своїх працях В. В. Сташис та В. Я. Тацій визначають, що змішана форма вини являє собою різне психічне ставлення особи у формі умислу та необережності до різних об'єктивних ознак одного й того самого злочину [4, с. 171].

Значення правильного встановлення подвійної форми вини, на думку О. В. Меркулової та В. Я. Конопельського, обумовлюється декількома чинниками [5, с. 163]:

- це одна із основних та необхідних умов розмежування суміжних складів злочинів;
- ця форма вини допомагає чітко диференціювати ступінь суспільної небезпеки вчиненого;
- сприяє правильній кваліфікації злочинів та індивідуалізації призначення покарання

Досліджуючи види кримінальних правопорушень, яким властива подвійна (змішана) форма вини, В. В. Сташис та В. Я. Тацій виділяють дві групи злочинів зі змішаною формою вини [4, с. 171]:

1) перша група – це ті злочини, в яких діяння, що являє собою порушення яких-небудь правил безпеки, саме по собі, у відриві від наслідків є адміністративним чи дисциплінарним правопорушенням, і тільки настання суспільно небезпечних наслідків, причинно пов'язаних з діянням, робить усе

вчинене злочином (порушення правил безпеки дорожнього руху, незаконне перевезення на повітряному судні вибухових або легкозаймистих речовин, що спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки, тощо);

2) друга група – злочини, складність об'єктивної сторони яких полягає в тому, що передбачене законом умисне діяння спричиняє два різних наслідки: перший (найближчий) є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони, а другий (віддалений) – кваліфікуючою ознакою (умисне тяжке тілесне ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого, умисне знищення або пошкодження чужого майна, що спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки, тощо).

Отже, подвійна (змішана) форма вини – це така форма вини, яка характеризується різним психічним ставленням особи у формі умислу та необережності до злочину та його наслідків.

На мою думку, така форма вини потребує законодавчого закріплення, адже її відсутність спрєє виникненню проблем на практиці при кваліфікації того чи іншого злочину.

Література:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року № 2341-III (станом на 18.10.2019 року) // Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Ємельянов В. П. Кримінальне право України. Загальна частина: наук.-практ. посіб. – Х.: Право, 2018. – 142 с.
3. Пушкар О. А. Розвиток кримінального законодавства щодо змішаної форми вини // Часопис Київського університету права. – 2015. – № 4. – С. 310-314.
4. Сташис В. В. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2010. – 608 с.
5. Меркулова О. В. Кримінальне право України. Загальна частина: підруч. – Одеса: Одеський держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 430 с.

ЩОДО ЗНЯТТЯ МОРАТОРІЮ НА ПРОДАЖ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГО
ГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ: ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ
НАСЛІДКИ

Борис І.І.,

*студентка юридичного факультету
східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

Згідно ч. 1 ст. 14 Конституції України [1], а також ч. 1 ст. 1 Земельного кодексу України [2] (далі – ЗК України) земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави, яка полягає у забезпеченні раціонального використання земельних ресурсів, збереженні й відтворенні родючості ґрунтів, захисті їх від псування та забруднення, реалізації громадянами, юридичними особами та державою їхніх прав власності та землекористування відповідно до закону.

Право власності на землю гарантується. Воно набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону [1]. В той же час в Україні тимчасово діє мораторій, який обмежує права власників земельних ділянок, що закріплені також у ч. 1 ст. 90 ЗК України: «Власники земельних ділянок мають право продавати або іншим шляхом відчужувати земельну ділянку, передавати її в оренду, заставу, спадщину».

В сучасних умовах, де постійно здійснюються ринкові реформи, зокрема й земельна, гостро стоїть питання включення такого ресурсу як земля до економічного обороту й напрацювання прозорих інструментів його регулювання. Це зумовлено також питанням вступу України до Європейського Союзу, яке за собою тягне безкомпромісне дотримання вимог реформування країни, в тому числі і земельних реформ на зразок європейських стандартів.

Проблема мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення отримала широкий суспільний резонанс та досліджувалася

багатьма українськими науковцями у галузі земельного права. Зокрема, це питання аналізується у працях Літошенко Л.С., Євдокимова М.О., Коваленко Т.О., Кулинич П.Ф., Погрібного О.О., та інших вчених . Тому вважаємо необхідним, в сучасних умовах визначити переваги та недоліки зняття мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення.

До категорії земель сільськогосподарського призначення земельне законодавство відносить ті землі, основне цільове призначення яких – використання у сільськогосподарському виробництві. Відповідно до ст. 22 ЗК України землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури, у тому числі інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції, або призначені для цих цілей. Придатність земель для використання у сільському господарстві встановлюється на підставі даних державного земельного кадастру органами, які погоджують, здійснюють експертизу та затверджують відповідну землевпорядну документацію (ст. 118, 123, 186 та ін. ЗКУ). Тому особливістю цих земель є те, що землі сільськогосподарського призначення є основним засобом виробництва сільськогосподарської продукції (продуктів харчування, кормів для тварин і сировини для суміжних галузей промисловості) [3, с. 285].

З самого початку введення мораторію як тимчасового явища, було для розроблення належного регулювання ринку земель. Під час запровадження мораторію Законом України "Про угоди щодо відчуження земельної частки (паю)" від 18.01.2001 умовою зняття мораторію було вказано "врегулювання порядку реалізації прав громадян і юридичних осіб на земельну частку (пай) Земельним кодексом». Але з часом мораторій тільки закріплював свою позицію у нормативно-правових актах, які приймались Верховною Радою України.

Мораторій дозволяє власнику землі здавати її в оренду або передавати в спадок, але забороняє офіційно продавати земельну ділянку чи передавати під заставу. На сільськогосподарські землі припадає понад 70 % української землі і

вся вона наразі залишається під заборonoю продажу. У своїй роботі І. Беззуб зазначає, що питання власності на землю є гострим і спекулятивним, оскільки уособлює в собі одночасно суперечливі суспільні страхи та бізнес-інтереси. А з огляду на політичні дивіденди, які приносить спекуляція навколо питання створення та функціонування ринку землі, це може тривати ще нескінченно довго [4, с. 6]. Тому логічним кроком є прийняття 13.11.2019 року в першому читанні проекту Закону "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення", яким з 01.10.2020 скасовується заборона на відчуження земель сільськогосподарського призначення усіх форм власності. Але чи ці кроки будуть позитивно відобразитись на економічному становищі нашої держави та суспільстві в цілому, ще варто вивчити.

Слід мати на увазі, що значна доля земель сільськогосподарського призначення, яка знаходиться в державній власності, належить фізичним та юридичним особам на праві постійного (безстрокового користування) і праві довічного успадкування володіння. Водночас треба пам'ятати, що вони все одно не можуть повноцінно нею володіти, адже ні продати ні змінити цільове призначення не мають права. Також є імовірність, що власники земельних ділянок так і не зможуть реалізувати право розпорядження через свою смерть.

За час дії мораторію в Україні утворився тіньовий ринок і корупційна ситуація довкола одного з найбільших ресурсів, а відсутність конкуренції призвела до падіння орендної плати. Також те, що власники землі де-факто не можуть нею розпоряджатися, підтвердив і Європейський суд з прав людини, який у травні 2018 року виніс рішення на користь двох українських громадян, які скаржилися на земельний мораторій [5].

Однак усередині країни поки що немає єдності думок щодо шляхів вирішення цього питання. Аргументів «за» і «проти» зняття мораторію вистачає в кожній із зацікавлених сторін. Що стосується статистики то проведене у вересні Київським міжнародним інститутом соціології, опитування показало, що 52% опитаних не підтримують скасування мораторію на продаж землі, а 64% опитаних вважають, що це питання має вирішуватися на референдумі. Позитивно

ставляться до скасування мораторію на продаж землі лише 35% опитаних [5]. Враховуючи такі показники, варто визначити позитивні та негативні наслідки скасування мораторію на землі сільськогосподарського призначення.

Науковець О. Літошенко, вивчаючи думку прибічників мораторію на продаж сільськогосподарських земель, подає, посилаючись на їх думку, низку негативних явищ суспільно-економічного характеру, які можуть виникнути при його скасуванні [3, с. 288–290]. Головними проблемами можуть стати: скуповування великої кількості ріллі фінансово-промисловими групами, що може призвести до «обезземелення» селян й утворення «латифундій» латиноамериканського типу з найманими працівниками» [3, с. 289]; селяни будуть мати можливість відчужувати земельні ділянки сільськогосподарського призначення за ціною, яка є істотно нижчою за економічно обґрунтовану; у власності фінансових установ під час переходу заставної землі у власність заставоутримувача можуть сконцентруватися значні площі ріллі; значні площі земель сільськогосподарського призначення скуповуватимуться фінансовими спекулянтами з метою подальшої перепродажі за вищою ціною, що призведе до зростання вартості аграрної продукції і цим самим спричинить інфляцію.

Проти зняття мораторію виступають політики та чиновники, які заробляють на цьому. Їх підтримують крупні агрохолдинги, яких влаштовує існуюча модель – оренда паїв за заниженими ставками та відсутність конкуренції. З іншого боку, відсутність конкуренції на землю змушує селян-власників здавати свою землю в оренду агрохолдингам за заниженими в п'ять разів цінами [4, с. 6].

Враховуючи вище викладене, варто виділити позитивні ознаки зняття мораторію на землі сільськогосподарського призначення, а саме: підвищення якості землі, оскільки орендарі, які орендують землю і не мають чіткої перспективи стати власником орендованої землі, не зацікавлені в збереженні родючості ґрунтів; позитивний вплив на економіку України, оскільки через відсутність повноцінного ринку земель щорічно не використовується понад 2 млн. га орних земель [6, с. 65]; закріплення за власниками земельних ділянок всієї повноти права власності, яке проявляється у можливості розпоряджатися

нею; можливість землі бути предметом застави, для розвитку малого і середнього бізнесу, що позитивно впливатиме на стабільність гривні; покращення розвитку аграрного бізнесу, що позитивно впливатиме на ВВП.

Не зважаючи на позитивні моменти, люди голосують проти, бо розуміють, що в нинішніх умовах ні вони, ні їхні діти купити землю не зможуть. Якщо холдинги готові придбати все і зараз без залучення позичкових коштів, то у простих селян грошей на це немає. Тому бідність переважної частини населення є неабиякою перешкодою становлення справедливого ринку земельних ресурсів [4, с. 7].

Також для громадян постійно є побоювання, що земля, як власність українського народу з часом все зменшуватиметься через можливість купувати її іноземцями. На противагу цій позиції виступає влада, яка зазначає, що іноземці також приносять сучасні технології та інвестиції в українське сільське господарство, створюють робочі місця. За словами прем'єр-міністра Гончарука О. В. є близько тисячі випадків, коли іноземці обробляють українську землю, хоч і не на правах власності, а оренди, і вони заслужили право так чи інакше взяти участь у земельному ринку.

Аналізуючи наукові публікації відомих науковців, економістів, політиків, правознавців, враховуючи їхні позитивні та негативні вислови щодо мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення хочемо відмітити, що на даний час для ефективного економічного розвитку нашої держави в будь-якому випадку потрібен цивілізований ринок з можливістю купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення. Проте, стає очевидним, що зняття мораторію в певній мірі є не економічним, а політичним рішенням нашої влади. Адже, вимога щодо необхідності скасування мораторію на продаж сільгоспземель часто звучить у наполяганнях кредиторів та в заявах міжнародних партнерів. Зокрема, вона є важливою передумовою співпраці з МВФ, від якої в сучасних складних умовах важко відмовитися. Тому все ж таки існує ризик скуповування земель іноземними резидентами, що спричинить втрату права власності власної ж території. Тому метою державної політики має бути відвернення та унеможливлення такої загрози.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – ст. 141.
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3–4. – ст. 27.
3. Літошенко О. С. Проблеми мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення / О. С. Літошенко. // Правове регулювання економіки. – 2014. – С. 284–294.
4. Беззуб І. Ринок землі: українські реалії та європейський досвід [Електронний ресурс] / І. Беззуб // Громадська думка про правотворення. – 2019. – № 7 (172). – С. 3–11. – Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/images/dumka/2019/7.pdf>.
5. Закон про продаж землі [Електронний ресурс] // BBC News. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.google.com.ua/amp/s/www.bbc.com/ukrainian/amp/features-49851568>.
6. Євдокимов М.О., Кравченко О.В. Внесення змін і доповнень до Земельного кодексу України – необхідна передумова вдосконалення державного управління землями // Землевпорядний вісник. – 2004. – № 4. – С. 59–65.

Юридичні науки

КАТЕГОРІЇ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ

Войтова Ю.О.,

магістр юридичного факультету

Запорізького національного університету

м. Запоріжжя, Україна

*Науковий керівник: **Самойленко Г.В.,***

к.ю.н., доцент

Міграційна ситуація в Україні характеризується перевагою еміграції над імміграцією. Через недостатній економічний розвиток, країна перетворилася на «донора» робочої сили. Якщо на початку 90-х років випадки виїзду за кордон з

метою працевлаштування були поодинокі, то сьогодні зовнішня трудова міграція набуває глобального характеру. Працездатне населення масово покидає країну в пошуках кращого заробітку та життя.

Для багатьох українців робота за кордоном це спосіб пошуку кращих умов праці, стратегія виживання та підвищення добробуту себе і своїх сімей. Але є громадяни, для яких праця за кордоном не принесла бажаних результатів, це особи, які часто стикаються з проявами дискримінації, які тяжко працюють, але не отримують за це достойну платню та зіштовхуються з іншими неприємними ситуаціями, у яких не мають можливості захистити чи відстояти свої порушені права.

Щоб зрозуміти, чому українські мігранти, працюючи за кордоном мають певні проблеми з порушенням та захистом їхніх прав, вважаю за доцільне всіх трудових мігрантів розділити на категорії.

Найбільш точний розподіл мігрантів, на мою думку, було представлено у спеціальній доповіді Уповноваженого Верховної Ради з прав людини. Так, стосовно стану дотримання та захисту прав громадян України за кордоном, було здійснено розподіл трудових мігрантів на 4 категорії:

I категорія – особи, які мають дозвіл на постійне проживання на території іноземної держави, що одночасно дає право і на легальне працевлаштування;

II категорія – особи, які мають тимчасовий дозвіл на перебування і на працевлаштування;

III категорія – особи, які на законних підставах тимчасово перебувають на території іноземної держави (на лікуванні, навчанні, з туристичними або приватними цілями) і нелегально працюють;

IV категорія – особи, які перебувають на території іноземної держави нелегально і працюють також нелегально [1].

Розподіл мігрантів на категорії є важливою умовою, оскільки в залежності від віднесення до тієї чи іншої категорії, трудовий мігрант, має різне коло повноважень.

Так особи, віднесені до I та II категорії мають найширше коло прав і саме на їхній захист спрямовані норми міжнародного права. Такі норми, переважно

містяться у двосторонніх та багатосторонніх угодах, які укладаються іноземними державами з Україною.

Існує велика кількість міжнародних законодавчих актів, які здійснюють регулювання відносин у сфері трудової міграції. Регулювання трудових міграцій у світі здійснюється на основі Міжнародної Конвенції ООН про захист прав трудящих-мігрантів і членів їх сімей [2], також імміграційним законодавством приймаючих країн, багатосторонніми і двосторонніми міжнародними договорами про трудову діяльність іноземних громадян.

А початковою нормативною базою для регулювання міжнародних трудових міграцій є Конвенція ООН про трудящих-мігрантів.

Основним документом, що регулює питання захисту не тільки працюючих мігрантів, а і кожної особи є «Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод». Важливим багатостороннім документом у сфері соціального захисту цієї категорії мігрантів є Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів [3]. Вона зобов'язує країни, які приєдналися до неї, надавати працівникам-мігрантам та членам їхніх сімей соціальне забезпечення на рівні зі своїми громадянами, забезпечувати збереження набутих ними прав. Серед країн ЄС двосторонні угоди про соціальне забезпечення укладено Україною з Болгарією, Естонією, Іспанією, Латвією, Литвою, Польщею, Португалією, Словаччиною, Чехією [4].

Аналіз вищезазначених міжнародних договорів свідчить про те, що I та II категорії трудових мігрантів наділені тим же колом прав і обов'язків, що і громадяни даної країни, а відповідно і можливостей для захисту мають найбільше.

Що стосується III категорії трудових мігрантів, то через те, що дозволу на працевлаштування вони не мають, вони є нелегалами у відносинах працевлаштування і захистити свої трудові права законними способами не можуть. В такому випадку вони не є суб'єктами трудових відносин, що тягне за собою відсутність трудових прав і можливість їх захисту.

Найбільш небезпечним є статус IV категорії трудових мігрантів, оскільки юридично вони не перебувають на території даної країни, і тим паче не мають статусу трудових мігрантів.

Ст. 6 Конвенції про захист прав і основоположних свобод передбачає право кожної особи на звернення до суду, яке в повній мірі реалізованим бути не може, так як особа не могла бути суб'єктом трудових відносин (така ж ситуація і з мігрантами III категорії).

Саме мігранти III та IV категорій найбільше потерпають від дискримінації, порушення трудових та інших прав, а також неможливості захистити себе законним способом на території іноземної держави.

Найбільшою проблемою для нелегальних мігрантів, в першу чергу, є необізнаність із законодавством країни, до якої вони прибувають. Заробітчани страждають, так, як потрапляють у чуже культурне середовище, де свої традиції, правила, релігія, мова. Нелегальні трудові мігранти піддаються різним ризикам, бо втрачають частину своїх соціально-економічних прав [5].

Часто українські заробітчани опиняються абсолютно безправними. Українці, не маючи належного страхування, стикаються із серйозними проблемами.

Вони вразливі, адже не можуть звернутися за допомогою до офіційних установ, підпадають під санкції або адміністративні штрафи від роботодавця, а то і зовсім можуть бути депортованими.

Вони їдуть на не зрозумілі роботи і дуже важко там працюють, за що роботодавець може не заплатити гроші, може забрати паспорт і змусити працювати як звичайного раба.

Вони потрапляють на територію повного дотримання закону і відразу піддають себе ризику, укладаючи неперевірені контракти. Так, трудовий контракт мають лише третина з усіх трудових мігрантів, багато хто укладає не трудовий контракт, а цивільно-правову угоду, а решта і зовсім не мають ніякого контракту, лишу усну домовленість. Причому лише половина тих, хто має контракт, охоплена соціальним страхуванням.

Найбільш розповсюдженими проблемами, з якими стикаються мігранти, що працюють без офіційного дозволу, є: відмова роботодавця від виплати заробітної плати, заниження обіцяної винагороди, відсутність письмового трудового договору, понаднормова праця, шантаж, відбирання документів [6].

Тому, на мою думку, одним із пріоритетних напрямків розвитку міжнародного трудового законодавства має бути, в першу чергу, врегулювання правового статусу нелегальних громадян, який би наділив їх хоча б мінімальними правами для власного захисту.

Література:

1. Щорічна доповідь уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. 2018. URL: <http://www.univ.kiev.ua/content/upload/2019/-697223196.pdf>.

2. Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих- мігрантів та членів їх сімей : Конвенція ООН від 18.12.1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_203 .

3. Про правовий статус трудящих-мігрантів : Європейська конвенція від 24.11.1977 р. Конвенцію ратифіковано з застереженням Законом № 755-V. від 16.03.2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_307.

4. Пономарьов С.Ю., Федорович І.Ю. Запобігання та протидія дискримінації в Україні: Посібник для працівників органів державної влади та місцевого самоврядування. Київ: Міжнародна організація з міграції, представництво в Україні, 2014. 74 с.

5. Лібанова Е., Позняк О. Зовнішні трудові міграції населення України. Київ: РВПС України, 2002. 206 с.

6. Смалюк Р.В. Захист трудових прав громадян України за кордоном. *Часопис Національного університету «Острозька академія» : Серія «Право»*. 2013. № 1(7).

МІГРАЦІЙНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ

Войтова Ю.О.,

магістр юридичного факультету

Запорізького національного університету

м. Запоріжжя, Україна

*Науковий керівник: **Самойленко Г.В.,***

к.ю.н., доцент

Міграція як явище з'явилося й розвивалося одночасно з людством. За різними оцінками сьогодні у світі нараховується від 150–175 млн. осіб (понад 3% населення світу), які проживають за межами країн свого походження.

З історичного погляду, міграція – доволі давнє явище. Економічні негаразди, військові конфлікти, національні протиріччя, екологічні катастрофи та інші проблеми постійно штовхають багатьох людей до переміщення по планеті.

Вагомий внесок у дослідження питань формування та регулювання ринку праці внесли такі вчені, як Т. Петрова, Д. Богиня, Е. Лібанова, І. Гнібіденко, С. Бандур. Питання зовнішньої міграції досліджується в працях Л. Мазуки, М. Романюка, О. Бокова, о. Хомри, В. Саріогло, О. Малиновської.

На даний час, офіційних даних, де і скільки українців працює за кордоном немає, адже перепис населення України (періодичний облік населення України, що з 2001 року проводиться Державною службою статистики України), був проведений лише один раз. Наступний, другий перепис, переносився 4 рази (з 2011 на 2012, потім на 2013, 2016 та 2020 роки) та ще не був проведений [1].

За даними представництва ООН в Україні, кожен п'ятий українець є потенційним мігрантом і хотів би виїхати з населеного пункту, в якому живе. Якщо за даними Міністерства фінансів України станом на 01.01.2019 р. населення України становило 42 млн. 153 тис. осіб, то за прогнозами Інституту демографії та соціальних досліджень Національної академії наук України, до 2031 року населення України скоротиться до 39 млн. 500 тис. осіб [2].

Також, у звіті «Перспективи світового народонаселення за 2017 рік»,

оприлюдненому Організацією Об'єднаних Націй, говориться про те, що населення України до 2050 року може скоротитися до 36 млн. 042 тис. осіб, а до 2100 року до 28 млн. 186 тис. осіб [3].

Сьогодні питання зовнішньої трудової міграції набуло великого значення. Внаслідок масштабності міграції, та непростих проблем, що її супроводжують, це явище все частіше фігурує у політичній боротьбі, використовується політиками як аргумент проти опонентів, або як засіб для набуття політичних дивідендів. Однак інформація, яка подається в пресі, зазвичай однобічна, а статистика, що надається офіційними урядовими організаціями, не відповідає реальному стану.

В українських офіційних та неофіційних джерелах, зокрема у ЗМІ, можна знайти різні оцінки кількості українських трудових мігрантів. При цьому діапазон таких оцінок коливається від 2 до 7 млн. осіб. Це не дивно, адже вирахувати точно або хоча б приблизно кількість українських заробітчан за кордоном надзвичайно складно [4].

Труднощі в таких оцінках переважно полягають у легальному чи нелегальному характері перебування трудових мігрантів за кордоном. Треба враховувати і те, що кількість трудових мігрантів не є сталою величиною і значно коливається залежно від багатьох чинників.

Причинами таких труднощів, в першу чергу, є неефективність наявної системи обліку статистичної інформації у сфері трудової міграції, а також відсутність єдиного державного органу, відповідального за збирання, узагальнення та аналіз такої інформації [5].

Відсутність достовірної інформації стосовно загальної чисельності та якісного складу громадян України, які працюють за кордоном, ускладнюють можливість оцінки масштабів зовнішньої трудової міграції та прогнозування її наслідків.

Точно з'ясувати, скільки українців виїхало за кордон неможливо, бо немає ніякої можливості відстежити, чим займаються трудові мігранти. Жодний державний орган не має «інструментів», щоб точно порахувати кількість наших українців за кордоном.

Про стан зовнішньої трудової міграції досить приблизно ми можемо

дізнатися тільки за різними методиками соціологічних опитувань та експертними оцінками на рівні Міністерства Закордонних Справ, пілотними обстеженнями Міністерства праці та соціальної політики, чи опитуваннями громадських організацій.

Так ми бачимо, що достовірних даних немає, адже різні джерела по різному оцінюють масштаби трудової міграції в цілому. Для того, щоб мати чітке уявлення про різні аспекти соціуму та відповідно планувати розвиток країни, Організація Об'єднаних Націй рекомендує організовувати переписи населення раз на десять років. Такою є усталена практика багатьох країн світу. Але Україна не дуже квапиться виконувати рекомендації ООН. Від попереднього перепису минуло 19 років і невідома точна дата його наступного проведення.

Незважаючи на таку ситуацію, на сьогодні в Україні немає міграційного законодавство із стандартами Євросоюзу та загальновизнаними принципами й нормами міжнародного права, відсутня належна міграційна статистика, недостатня кількість комплексних наукових досліджень міграційних процесів із визначенням їхніх тенденцій і наслідків для всіх сфер суспільного життя.

Література:

1. Лендел М.А., Ерфан Є.А., Ковач Є. Тенденції трудової міграції з України до країн СНД. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2011. № 33. С. 152-158.
2. Малиновська О.А. Україна, Європа, міграція : міграції населення України в умовах розширення ЄС : Київ, Бланк-Прес, 2004. 171 с.
3. Кучменко Н. Легальні та нелегальні канали трудової міграції українців : правові та етнологічні аспекти. *Етнічна історія народів Європи*. 2011. № 31. С. 100-105.
4. Боков О.В. Міграційні процеси населення України в умовах її інтеграції до світового економічного простору. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2011. № 10. С. 200-206.
5. Довжук Б. Актуальне регіональне дослідження трудової міграції. *Аспекти праці*. 2005. № 3. С. 37-39.

ПРАВО НА ПРАЦЮ ТА ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Волощук Юлія Сергіївна

магістрантка НН Юридичного інституту

Прикарпатського національного

університету імені Василя Стефаника

Провідне місце серед соціально-економічних прав людини посідає право на працю, завдяки якому людина забезпечує існування себе та своєї сім'ї, формується як особистість, набуває певних умінь і здібностей, реалізує їх у процесі трудової діяльності.

Ю.П. Дмитренко переконує: «Праця – це діяльність людини, сукупність цілеспрямованих дій, що потребують фізичних і розумових затрат та мають своїм призначенням створення матеріальних і духовних цінностей. Людство розвивається завдяки праці, оскільки все, що потрібно для життя й розвитку людини, створюється працею, а її усупільнений характер зумовлює поєднання особистих і колективних інтересів. У трудовому процесі людина за допомогою знарядь праці змінює предмет праці, надаючи йому відповідних властивостей, сформованих у її уяві завчасно. Така трудова діяльність має свідомий, цілеспрямований, суспільно корисний характер, властивий усім суспільно-економічним формаціям» [1, с. 34].

Н.Б. Болотіна визначає, що: «Право на працю – одне з фундаментальних прав людини, встановлене міжнародно-правовими актами та визнане всіма державами світу. Це право належить до групи соціально-економічних прав і в загальному сенсі відображає потребу людини створювати й здобувати джерела існування для себе та своєї сім'ї, реалізовувати свій творчий потенціал, виражати свою особистість» [2, с. 21].

Конституційне право на працю має важливе суспільне значення, адже з нього фактично постають усі інші трудові права. Так, Р.З. Лівшиць стверджує: «Право на працю має основоположний, фундаментальний характер, з нього

постають усі інші права» [3, с. 139]. Яскравим прикладом цього, на нашу думку, є низка трудових прав, наприклад, у Кодексі законів про працю України, які базуються на конституційному праві людини на працю (праві на оплату праці, на відпочинок та інших соціальних правах).

Стаття 43 Конституції України, кожному гарантується право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку особа вільно обирає або на яку вільно погоджується. Реалізуючи гарантоване право на працю, держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб [4].

Дещо розширеніше право на працю трактується в КЗпП України. Так, відповідно до ст.2 КЗпП України, право громадян України на працю це одержання роботи з оплатою праці не нижче встановленого державою мінімального розміру, - включаючи право на вільний вибір професії, роду занять і роботи, що забезпечується державою. В свою чергу, держава створює умови для ефективної зайнятості населення, сприяє працевлаштуванню, підготовці і підвищенню трудової кваліфікації, а при необхідності забезпечує перепідготовку осіб, вивільнюваних у результаті переходу на ринкову економіку [5].

Реалізацію права на працю не слід зводити до права кожного вимагати працевлаштування на підприємстві, в установі, організації, які він обрав для працевлаштування. Трудові правовідносини виникають на основі трудового договору, у процесі укладення якого сторони мають дійти згоди з усіх необхідних умов – місця роботи, трудової функції (роботи за певною професією, спеціальністю, кваліфікацією, посадою), оплати праці тощо [6].

З іншого боку для роботодавця, право на працю через документально-ознайомичу процедуру при прийнятті на роботу, трансформується у право на добір кадрів, що полягає у можливості відібрати для виконання роботи претендента, який найбільшою мірою відповідає вимогам до виконання певної роботи, встановленим законодавством та локальними нормативними актами підприємства, установи, організації.

Гарантуючи у ст.43 Конституції України кожній особі право на працю, Конституція не вказує ні способи, ні форми реалізації права на працю і не конкретизує дане право. Тому як відзначає В. Єрмоєнко, ті юридичні форми реалізації громадянами права на працю чи організаційно-правові форми залучення їх до праці як відомі, так і ті, що у майбутньому можуть стати надбанням трудового законодавства, повинні відбивати формальну свободу, рівність і незалежність волі (волевиявлення) людини при виникненні трудових правовідносин [7].

Зокрема, Н.Б. Болотіна дотримувалася позиції, що кожна особа може реалізувати закріплене в ст. 43 Конституції України право на працю тільки шляхом укладення трудового договору. Причиною цьому є те, що трудова діяльність, яка відбувається шляхом підприємницької діяльності (самостійна трудова діяльність, праця на себе), має інший зміст, а тому, відповідно, здійснюється іншими методами і забезпечується не засобами трудового права [8, с. 37–38].

Як відзначає О.Стасів, право на працю може реалізовуватись окрім вище зазначених форм, ще за допомогою цивільно-правових договорів, (договір підряду, договір про надання послуг) [9, 263].

Посилаючись на ч. 2 ст.2 КЗпП України, вказується на єдиний спосіб реалізації права на працю громадянами – укладення трудового договору про роботу на підприємстві, в установі, організації або з фізичною особою [5].

Разом з тим, у науковій і навчальній літературі автори використовують такі поняття як організаційно-правові форми залучення громадян до праці, форми реалізації громадянами права на працю, підстави виникнення трудових правовідносин [10].

Як відзначається В. Єрмоєнком та О. Процевським, по-перше, немає різниці між організаційно-правовими формами залучення громадян до праці і формами реалізації ними права на працю. Перші є одночасно другими і, навпаки. Невипадково в нормах трудового права наведені поняття законодавець офіційно не використовує у законодавчих актах. Більш того, ці начебто

самостійні поняття не мають під собою самостійних юридичних підвалин. Говорячи про організаційно-правові форми залучення громадян до праці або про форми реалізації ними права на працю, не можна обминути такого правового поняття як підстави виникнення трудових правовідносин. Саме тому останні, які мають точну форму оформлення волевиявлення суб'єктів трудового права і відбивають той чи інший спосіб реалізації громадянами права на працю [11, 35].

Аналізуючи КЗпП України можна виділити такі підстави виникнення трудових правовідносин:

- 1) при укладанні трудового договору (контракту);
- 2) при обранні на посаду;
- 3) при конкурсному заміщенні посади;
- 4) при призначенні на посаду;
- 5) при прийнятті-вступі у члени, якщо членство зумовлене обов'язковістю особистої праці;
- 6) при прийнятті на роботу молодих фахівців;
- 7) при прийнятті на роботу за рахунок броні (квоти).

Література:

1. Дмитренко Ю.П. Трудове право України. К, Юрінком Інтер, 2009. – 624с.
2. Болотіна Н.Б. Трудове право України. К, Знання, 2008. – 860 с.
3. Иванов С.А., Лившиц Р.З. Личность в советском трудовом праве. М., Наука, 1982, 232с.
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Київ, 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%V2%D1%80> (дата звернення: 15.11.2019).
5. КЗпП України: Закон України від 10.12.1970 № 322-8. Київ, Суми, ТОВ «ВВП НОТІС». 96с.
6. Тацій В.Я., Петришин О.В., Барабаш Ю.Г. Конституція України: науково-практичний коментар. Нац. Акад. Правових наук України X, Право, 2011. 1128с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r61.pdf> (дата звернення 16.11.2019).

7. Єршоменко В.В. Правові форми реалізації громадянами права на працю. *Право України*. 1999. № 1. С. 16–19. <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/18/%AA> (дата звернення 16.11.2019).

8. Болотіна Н.Б. Трудове право. К, Знання, 2008. – 860 с.

9. О.Стасів Основні форми реалізації права на працю за Конституцією України. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2013. Випуск 58. С.261-267. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/Vlnu_yu_2013_58_39%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/Vlnu_yu_2013_58_39%20(2).pdf) (дата звернення 16.11.2019).

10. Прокопенко В.І. Трудове право. Курс лекцій. К, 1996. С 175.; Пашков А.С. Правовые формы обеспечения производства кадрами в СССР. М, 1961.; Смирнов А.В. Природа и сущность права на труд в СССР. М., 1964;

11. Процевський О. Яким бути новому Кодексу про працю України? *Право України*. 1995. № 9-10. С 32-37.

УДК 347.9

Юридичні науки

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

*Гнатковський Д. А.,
студент 6 курсу*

*Навчально-наукового інституту
«Юридичний інститут ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»,
м. Київ, Україна*

Правове регулювання – 1) це спосіб упорядкування суспільних відносин;
2) це порядок врегулювання суспільних відносин за допомогою правових засобів.

У нашому випадку, коли ми говоримо про правове регулювання права на справедливий судовий розгляд, то мається на увазі, якими міжнародними договорами, нормативно-правовими актами тощо регулюються відносини, пов'язані із правом на справедливий судовий розгляд, в тому числі із реалізацією цього права.

Аналізуючи джерела права, можна виділити два рівні правового регулювання права на справедливий судовий розгляд:

1. Міжнародно-правове регулювання:

- Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (надалі - Конвенція) [1] – це основний міжнародний договір, яким закріплюється та проголошується право на справедливий суд (частина 1 статті 6 Конвенції зазначає, що «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом»).

Варто зазначити, що зазначена Конвенція прийнята в рамках міжнародної організації – Ради Європи, і поширюється лише на держави, які є учасниками цієї організації, та які здійснили її ратифікацію. Україна, відповідно, належить до тих країн, для яких положення Конвенції є обов'язковими.

Важливу роль у розумінні та забезпеченні права на справедливий судовий розгляд, насправді відіграє інтерпретаційна та правозастосовча діяльність Європейського суду з прав людини. Адже відповідно до статті 19 Конвенції [1], Європейський суд з прав людини створений з метою забезпечення дотримання Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї. Згідно зі ч. 1 ст. 32 Конвенції [1], юрисдикція Суду поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції та протоколів до неї. Завдяки наданим повноваженням, Європейський суд з прав людини є дієвим «живим» механізмом, який не дозволяє положенням Конвенції мати декларативний характер, адже при застосуванні норм Конвенції намагається враховувати сучасні тенденції, які суттєво зазнали змін у порівнянні з серединою ХХ століття.

Тобто, крім самої Конвенції, досить важливе місце займає практика (рішення) Європейського суду з прав людини, в якій більш детально розкривається сутність положень Конвенції, в тому числі права на справедливий судовий розгляд. Тим паче, і Конвенція, і практика ЄСПЛ є джерелами права в Україні відповідно до статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [2].

- Загальна декларація прав людини [3] – прийнята у 1948 році в рамках Генеральної Асамблеї ООН, є першим міжнародним післявоєнним документом, в якому проголошуються основні права і свободи людини, встановлюється глобальне завдання для всіх держав щодо сприяння захисту цих прав. У статті 8 Загальної декларації прав людини [3] закріплено, що кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, надаваних їй конституцією або законом. Зокрема, у ст. 10 [3] встановлено, що кожна людина, для визначення її прав і обов'язків і для встановлення обґрунтованості пред'явленого їй кримінального обвинувачення, має право, на основі повної рівності, на те, щоб її справа була розглянута прилюдно і з додержанням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом. Так, ця норма стосується кримінального процесу, проте, вважаю, що в даному випадку може застосовуватися аналогія. Адже, якщо такі вимоги встановлюються в кримінальному процесі, то, відповідно, кожна особа, в інших видах судового процесу, теж може очікувати, що її справа буде розглянута прилюдно і з додержанням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом.

- Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р. [4]: у ч. 1 ст. 14 проголошено, що всі особи є рівними перед судами і трибуналами. Кожен має право при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, пред'явленого йому, або при визначенні його прав та обов'язків у будь-якому цивільному процесі на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону.

На думку Коруц У. З. [5, с. 35], важливо також виокремити акти регіональних конференцій та організацій, які не містять безпосередньо у тексті закріплення поняття «права на справедливий судовий розгляд», проте в них наявні положення щодо основної суті зазначеного права та його структурних елементів. На європейському рівні це:

- Підсумковий документ Віденської зустрічі держав-учасниць Наради з безпеки та співробітництва в Європі від 15.01.1989 р. (п. 13.9 закріплює право на справедливий та публічний розгляд в розумні строки незалежним та

неупередженим судом, у тому числі право на надання юридичної аргументації та бути представленим адвокатом на власний вибір) [6];

- Підсумковий акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі – Паризька хартія для Нової Європи від 21.11.1990 року (положення про те, що кожна особа без будь-якої дискримінації має право на справедливий та відкритий судовий розгляд закріплене у розділі «Права людини, демократія, верховенство закону») [7].

- Хартія основних прав Європейського Союзу 2000 р. (п. 1 ст. 47 - кожна людина має право на ефективні засоби правового захисту в суді; п. 2 ст. 47 - кожна людина має право на справедливий, публічний і своєчасний розгляд її справи незалежним та неупередженим судом, створеним на підставі закону) [8].

2. Національне нормативно-правове регулювання:

Основу національно-правового регулювання права на справедливий суд становлять нормативно-правові акти, а саме закони: - Конституція України, - Закон України «Про судоустрій і статус суддів», - Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України).

У цілому, тобто комплексно, право на справедливий суд, як засада (принцип) закріплене в ст. 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Відповідна стаття має ідентичну назву зі ст. 6 Конвенції, де зазначається, що кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом.

Варто зазначити, що згадка про право на справедливий суд міститься також у преамбулі Закону України «Про судоустрій і статус суддів»: «цей Закон визначає організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд» [9]. Закріплення відповідного положення у преамбулі означає, що цей нормативно-правовий акт своєю головною метою визнає забезпечення справедливого правосуддя.

В інших нормативно-правових актах можна простежити закріплення права на справедливий судовий розгляд крізь призму його складових елементів.

1) Доступ до суду:

- Ст. 55 Конституції України (права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб) [10];

- ч. 3 ст. 124 Конституції України (юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення) [10];

- ст. 4 ЦПК України (кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів) [11];

- ч. 1 ст. 8 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи в суді, до юрисдикції якого вона віднесена процесуальним законом) [9];

- ч. 3 ст. 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (доступність правосуддя для кожної особи забезпечується відповідно до Конституції України та в порядку, встановленому законами України) [9].

2) Незалежний, безсторонній суд, встановлений законом:

- ч. 1 ст. 1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (судова влада в Україні відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними та безсторонніми судами, утвореними законом) [9];

- ч. 1 ст. 2. ЦПК України (завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ) [11];

- ч. 1 та ч. 2 ст. 126 Конституції України (незалежність і недоторканність судді гарантуються Конституцією і законами України. Вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється) [10];

- ч. 1 ст. 129 Конституції України (суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права) [10];

- ч. 3 та ч. 4 ст. 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (втручання у здійснення правосуддя, вплив на суд або суддів у будь-який спосіб,

неповага до суду чи суддів, збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб з метою дискредитації суду або впливу на безсторонність суду, заклики до невиконання судових рішень забороняються і мають наслідком відповідальність, установлену законом. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи повинні утримуватися від заяв та дій, що можуть підірвати незалежність судової влади) [9];

- п. 1 ч. 7 ст. 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (суддя зобов'язаний справедливо, безсторонньо та своєчасно розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства) [9];

- ч. 1 ст. 92 Конституції України (виключно законами України визначаються судоустрій, судочинство, статус суддів) [10];

- ч. 1-4 ст. 15 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (справи в судах розглядаються суддею одноособово, а у випадках, визначених процесуальним законом, - колегією суддів, а також за участю присяжних. У судах функціонує Єдина судова інформаційна (автоматизована) система. Визначення судді або колегії суддів для розгляду конкретної справи здійснюється Єдиною судовою інформаційною (автоматизованою) системою у порядку, визначеному процесуальним законом) [9].

3) Публічність, розумний строк розгляду справи та справедливість розгляду:

- ч. 1 ст. 2. ЦПК України (завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ) [11];

- ст. 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України) [9];

- ч. 3 ст. 2 ЦПК України (основними засадами (принципами) цивільного судочинства є гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; розумність строків розгляду справи судом) [11];

- ст. 7 ЦПК України (розгляд справ у судах проводиться усно і відкрито, крім випадків, передбачених цим Кодексом. Будь-яка особа має право бути присутньою у відкритому судовому засіданні) [11];

- ст. 2 Закону України «Про доступ до судових рішень» (рішення суду проголошується прилюдно, крім випадків, коли розгляд справи проводився у закритому судовому засіданні. Кожен має право на доступ до судових рішень у порядку, визначеному цим Законом. Усі судові рішення є відкритими та підлягають оприлюдненню в електронній формі не пізніше наступного дня після їх виготовлення і підписання. Судові рішення також можуть публікуватися в друкованих виданнях із додержанням вимог цього Закону) [12];

- ст. 121 ЦПК України (суд має встановлювати розумні строки для вчинення процесуальних дій. Строк є розумним, якщо він передбачає час, достатній, з урахуванням обставин справи, для вчинення процесуальної дії, та відповідає завданню цивільного судочинства) [11];

- ч. 1 та ч. 2 ст. 12 ЦПК України (цивільне судочинство здійснюється на засадах змагальності сторін. Учасники справи мають рівні права щодо здійснення всіх процесуальних прав та обов'язків, передбачених законом) [11].

4) Правова визначеність і виконання рішень суду:

- ч. 5 та ч. 6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права. Висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права) [11];

- п. 9 ч. 2 ст. 129 Конституції України та п. 7 ч. 3 ст. 2 ЦПК України (основними засадами (принципами) судочинства є обов'язковість судового рішення) [10];

- ч. 1 ст. 18 ЦПК України (судові рішення, що набрали законної сили, обов'язкові для всіх органів державної влади і органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових чи службових

осіб та громадян і підлягають виконанню на всій території України, а у випадках, встановлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, - і за її межами) [11];

- ч. 4 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (невиконання судових рішень має наслідком юридичну відповідальність) [9].

Висновки. На підставі зазначеного вище, можна побачити, що право на справедливий судовий розгляд в Україні регулюється міжнародними документами та національним законодавством. Законодавство України характеризується як прямим закріпленням права на справедливий суд (дублюючи диспозицію ст. 6 Конвенції), так і непрямим, через розпорошене закріплення складових елементів права на справедливий суд у нормативно-правових актах.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 15.11.2019).

2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> (дата звернення: 15.11.2019).

3. Загальна декларація прав людини: Міжнародний документ від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 15.11.2019).

4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Міжнародний документ від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 14.11.2019).

5. Коруц У. З. Міжнародно-правовий захист права на справедливий судовий розгляд в практиці Європейського суду з прав людини та правозастосовна практика України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Ін-т законодавства Верховної Ради України. Київ, 2015. 229 с.

6. Підсумковий документ Віденської зустрічі держав-учасниць Наради з безпеки та співробітництва в Європі : Міжнародний документ від 15.01.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_081 (дата звернення: 15.11.2019).

7. Підсумковий акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі (Паризька хартія для нової Європи) : Міжнародний документ від 21.11.1990. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_058 (дата звернення: 15.11.2019).

8. Хартія основних прав Європейського Союзу : Міжнародний документ від 07.12.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524 (дата звернення: 15.11.2019).

9. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 15.11.2019).

10. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2-%D1%80> (дата звернення: 15.11.2019).

11. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV (із змінами від 15.12.17). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 15.11.2019).

12. Про доступ до судових рішень : Закон України від 22.12.2005 № 3262-IV (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15> (дата звернення: 15.11.2019).

УДК 342.565.4

Юридичні науки

УЧАСНИКИ СУДОВОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ

*Давидюк К.В.,
студентка юридичного факультету
Хмельницький університет
управління та права імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна*

Однією зі складових судового адміністративного процесу є правовідносини, що складаються між адміністративним судом та іншими суб'єктами в ході здійснення адміністративного судочинства. Аналіз

наукових джерел свідчить про те, що характеристика суб'єктного складу процесуальних правовідносин, які виникають під час здійснення адміністративного судочинства, є питанням дискусійним в сучасній науці адміністративного права і тому потребує додаткових досліджень [1].

Загальнотеоретичні проблеми суб'єктів та учасників адміністративного процесу досліджувалися такими вченими, як В. Авер'янов, В. Бевзенко, Д. Лук'янець, А. Комзюк, О. Кузьменко, С. Махіна, Р. Мельник, Ю. Педько, І. Погребной, В. Сорокін, О. Харитонова та ін. Окремі питання правового статусу громадянина та юридичних осіб вивчали вітчизняні вчені О. Бандурка, М. Бояринцева, К. Гусаров, В. Перепелюк, М. Тищенко та ін.

Відповідно до КАС України поняття «суб'єкт» застосовано лише в такому розумінні, як «суб'єкт владних повноважень» або «суб'єкт, який здійснює владні, управлінські функції», під яким у п. 7 ч. 1 ст. 4 КАС України розуміється орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадова чи службова особа, інший суб'єкт при здійсненні ними публічно-владних управлінських функцій на підставі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень, або наданні адміністративних послуг [2]. Адміністративно-процесуальне право характеризується різноманітністю суб'єктів. Враховуючі похідний характер адміністративно-процесуального права від матеріальної галузі - адміністративного права, слід зазначити, що учасниками адміністративного процесу виступають всі суб'єкти, що саме притаманні науці адміністративного права, тобто якщо матеріальні правовідносини переходять в процесуальні, то з ними в процесуальну площину переходять й їх учасники. Як виняток з цього правила становить вступ прокурора в процес, у випадку якщо в матеріальних правовідносинах він не приймав участь [3, с. 58].

У теорії права поняття «учасник правовідносин» у розумінні структурного елементу правовідносин не використовується. Застосовуючи це поняття в адміністративних процесуальних правовідносинах, деякі науковці мають на увазі осіб, які беруть участь у справі, зазначаючи, що суб'єкти адміністративного процесу можуть бути учасниками процесу за наявності

відповідних юридичних фактів [4, с. 79]. Проте така позиція видається суперечливою, оскільки суб'єкти адміністративного процесу можуть впливати на перебіг і результат розгляду справи, однак не всі особи, які беруть участь у справі, мають юридичну можливість справляти такий вплив. Йдеться, насамперед, про тих осіб, які не наділені відповідними процесуальними правами, що надають можливість здійснювати вплив на перебіг і результат розгляду справи (наприклад, свідок, перекладач) [5, с. 44].

З приводу розмежування понять «суб'єкт процесу» й «учасник процесу» заслуговує на увагу думка О.В. Кузьменко, яка вважає, що зазначені поняття перебувають у різних площинах знань. Учасники процесу - це онтологічна категорія, і кожен з них має розглядатися як правовий феномен, тобто бути абстрактним і об'єктивним відбитком реальних фактів участі тих чи інших осіб в адміністративному процесі. Суб'єкти процесу - категорія гносеологічна, вона сформована на базі відповідних правових феноменів у результаті дослідницьких зусиль і містить суб'єктивні погляди на властивості, що характеризують учасників в адміністративному процесі [6, с. 24].

Слід відмітити, що до викладення КАС України в редакції Закону України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII [7] законодавчо були визначені такі учасники адміністративного процесу:

а) особи, які беруть участь у справі:

1) сторони: позивач, відповідач;

2) треті особи: треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, треті особи, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору;

3) представники сторін, третіх осіб: представники на основі договору, представники на основі закону (законні представники), у тому числі органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб;

б) інші учасники адміністративного процесу: секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, спеціаліст, перекладач.

КАС України, використовуючи поняття «учасник адміністративного процесу», фактично охоплював всіх осіб, які беруть участь у справі, в тому числі й суб'єкта владних повноважень, який, за загальним правилом, є відповідачем у справі.

На сьогодні учасниками судового процесу є: 1) учасники справи (сторони, треті особи, окрім цього, у справах можуть також брати участь органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб); 2) представники учасників справи; 3) інші учасники судового процесу (помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст) [2].

За спрямуванням інтересів учасників судового процесу їх умовно можна поділити на тих, які мають матеріально-правову заінтересованість у результатах вирішення справи (сторони і треті особи), і на тих, що мають процесуально-правову заінтересованість (представники сторін і третіх осіб). Крім того, можна учасників судового процесу поділити на осіб, які обстоюють в адміністративному процесі особисті права та законні інтереси (позивач, відповідач та треті особи, які заявляють або не заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору), осіб, які представляють та захищають інтереси інших осіб (представники сторін і третіх осіб, а також органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб) та осіб, які сприяють адміністративним провадженням (помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, спеціаліст, перекладач, експерт, експерт з питань права)

Окремі науковці, спираючись на положення КАС України, вважають суб'єктом адміністративного процесу адміністративний суд, а учасниками адміністративного процесу - всіх осіб, які беруть участь у справі, поділяючи їх на осіб, які заінтересовані в результаті розгляду справи, та осіб, котрі не мають юридичної заінтересованості в результатах вирішення адміністративної справи [8, с. 28, с. 45-46].

Так, суд, згідно з п. 4 ч. 1 ст. 4 КАС України, - це суддя адміністративного

суду, який розглядає і вирішує адміністративну справу одноособово, колегія суддів, інший визначений КАС України склад адміністративного суду. Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 4 КАС України адміністративний суд - суд, до компетенції якого віднесено розгляд і вирішення адміністративних справ [2]. Тобто процесуальна роль суду полягає у здійсненні розгляду справи, прийнятті відповідного рішення за підсумками її розгляду. Деякі науковці наділяють суд статусом «лідуючого суб'єкта» адміністративного процесу [9, с. 52-53]. Проте, на нашу думку, лідируюча роль суду у процесі є доволі сумнівною. Виділення лідируючого суб'єкта суперечить принципу рівності осіб, які беруть участь у даному процесі, одному з основоположних принципів адміністративного процесу.

Також вважаємо, що виділяти адміністративний суд як окремий суб'єкт чи учасник адміністративного процесу не доречно, адже це автономна гілка судової влади, яка створена для розгляду адміністративних справ. Необхідно також зауважити й те, що в українському законодавстві (Господарський кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, Закон України «Про судоустрій та статус суддів») не вказується на те, що суд є суб'єктом судового процесу.

Підсумовуючи всі вище наведені факти, слід вказати, що учасниками справи є сторони, а також треті особи. Окрім цього, у справах можуть також брати участь органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб. Виділення лідируючого суб'єкта суперечить принципу рівності осіб, які беруть участь у даному процесі, одному з основоположних принципів адміністративного процесу. Поняття «суб'єкт процесу» й «учасник процесу» не є тотожними і мають різні значення. Учасники процесу – це особи, які безпосередньо беруть участь у справі, а суб'єкти процесу – це органи, які здійснюють управлінські функції.

Література:

1. Сонюк О.В. Особливості участі невлadних суб'єктів у право-

відносинах адміністративного судочинства / О.В. Сонюк. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kul.kiev.ua/images/chasop/2013_1/yuuuu/149.pdf

2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>

3. Адміністративне процесуальне право: навч. посібник / кол. авт. ; за заг. ред. Т.П. Мінки. – Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 320 с.

4. Демський Е.Ф. Адміністративне процесуальне право України : навч. посіб. / Е.Ф. Демський. - К. : Юрінком Інтер, 2008. - 496 с.

5. Шалагінова А.В. Співвідношення понять «учасник» і «суб'єкт» адміністративного процесу / А.В. Шалагінова // Держава та регіони. Серія: Право. – 2014. – № 1 (43). – С. 42 – 46.

6. Кузьменко О.В. Адміністративний процес у парадигмі права : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О.В. Кузьменко. - К., 2006. - 32 с.

7. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2147-19>

8. Адміністративне процесуальне (судове) право : підручник / за заг. ред. С.В. Ківалова. - Одеса : Юридична література, 2007. - 166 с.

9. Бандурка А.М. Административный процесс : учебник / А.М. Бандурка, Н.М. Тищенко. - Х. : Издательство НУВД, 2001. - 353 с.

НОТАТКИ

